

A GYERMEK

A MAGYAR GYERMEKTANULMÁNYI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE
AZ ORSZ. GYERMEKVÉDŐ LIGA TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELE-
NIK JULIUS-AUGUSZTUS KIVÉTELEL MINDEN HÓ VÉGÉN

DAS KIND

ORGAN DER UNGARI-
SCHEN GESELLSCHAFT
F. KINDERFORSCHUNG

L'ENFANT

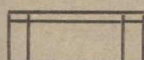
ORGANE DE LA SOCIÉTÉ
HONGROISE □ □ POUR
L'ÉTUDE DE L'ENFANT

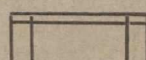
TELEKI SÁNDOR GRÓF,
BABARCI-SCHWARTZER
OTTÓ DR., BÁRCZY IST-
VÁN DR., NÁRAY-SZABÓ
SÁNDOR DR. KÖZREMŰKÖ-
DÉSÉVEL SZERKESZTIK

□ NAGY LASZLÓ □
FELELŐS SZERKESZTŐ

BERKES JÁNOS, GROSZ
GYULA DR., RANSCH-
BURG PÁL DR., PEKAR
KÁROLY DR. SZERKESZTŐ-
BIZOTTSÁGI TAGOK. ≡

SZERKESZTŐSÉG REDAKTION
BUDAPEST, VIII. ÜLLŐI-ÚT 16/B.

TARTALOM

<i>Berend Miklós dr.</i> A környezet hatása a gyermek lelki életének fejlődésére	193
<i>Nógrády László dr.</i> Adatok a gyermek egyéniségének lélektanához	216
<i>Szász Irén.</i> Az iskolába lépő gyermek	229
<i>Szidon G. Károly.</i> Gyermektanulmányi és gyógypedagógiai füzetek. (Könyvismertetés)	235
Gyermektanulmányi mozgalmak	243
Külföldi szemle	248
A Magyar Gyermektanulmányi Társaság tagjainak névsora. (Hatodik folytatás.)	251
Übersicht der letzten Nummer	252
Résumé du dernier Numéro	255

A szerkesztőség és a M. Gyermektanulmányi Társaság elnökségének címe: *Nagy László alelnök. Budapest, VIII. Üllői-ut 16/B.* Az összes kéziratok és levelek társulati ügyekben ide küldendők.

A kiadóhivatal és a pénztáros címe: *Perényi József dr. tanár, Budapest, VII. Aréna-ut 11a.* A reklamációk, tagsági díjak és előfizetések ide intézendők. Ugyanitt történik a hirdetések fölvétele.

A tagsági díj *4 korona*, amelyért A Gyermek című közlöny is jár. Az előfizetés díja egész évre szintén *4 korona*. Egyes szám ára *60 fillér*.

Kérem tisztelt tagtársaimat, hogy a tagsági díjat a pénztári hivatalhoz sürgősen megküldeni szíveskedjenek.

Budapest, 1909. március 28.

Perényi József dr. pénztáros.

A környezet hatása a gyermek lelki életének fejlődésére.

Irta s Budapestben, az április 3-án tartott nyilvános gyermektanulmányi értekezleten előadta: **Berend Miklós dr.** egy. m. tanár, gyermekorvos, a Fehérkereszt-kórház főorvosa.

A gyermek lelki életének fejlődését sok tényező határozza meg. Az, amit eddig jóformán egyedül vettek tekintetbe, az az öröklés, ami alatt egyedül a csirasejteknél deponált, de csak később kifejlődő lelki tulajdonságokat, ösztönöket és tehetségeket kell értenünk. Ha ezeket kellően akarjuk tanulmányozni, úgy kifogástalan módon ezt csak úgy tehetjük, ha oly gyermekek lelki életének fejlődését vesszük figyelembe, akik szüleiket korán elvesztették vagy azoktól elszakadtak. Ha nem így járunk el, öröklésnek fogjuk könnyen vehetni azon tulajdonságok nagy részét, amelyeket a gyermek lelki életének fejlődése közben megszokott környezetében a szokásos úton utánzással szerez meg. Előre kell bocsátanom azon meggyőződésemet, hogy *a lelki élet fejlődésére a veleszületett vagy örökölt tulajdonságok olyan kizárólagos hatást semmi esetre sem gyakorolnak, mint azt eddig hitték.* Úgy állunk ezzel a «lelki» örökléssel is, mint a gümőkórság örökléséről szóló tantétellel, amely már megdöntöttnek tekinthető. A korábbi hiányos megfigyelés csak azt látta meg, hogy a gümőkóros embernek gyermeke is megbetegszik s ebből egyenesen az öröklésre következtetett. Ma tudjuk, hogy mindezen esetekben csakis a családban a szükség törvényszerűségével lefolyó fertőzések következményei nyilvánulnak. Ugyanígy vagyunk a gyermek lelki tulajdonságaival: ha a gyermek szülei szokásait, moz-

dulatait, indulatait, gondolkodásmódját mutatja, a felületes ítélkezés rögtön öröklésről beszél, nem gondolva meg, hogy e tulajdonságok nagy része azért fejlődött ki így, mert a gyermek, követve a szüleiben megtestesült tekintélyt, azoknak jó és rossz tulajdonait utánozni törekszik. Nem a szülők egyedül, de a dajka, a tanító, a nevelőnők, az iskola, a pajtások, szóval a környezet minden alakja, aki a gyermekre nem közömbös, hat a lelki élet fejlődésére.

Minden, amit a gyermek cselekszik, fejlődésének minden szakasza ugyanis lelki reakciókon épül föl: felvesz külső ingereket, azokat feldolgozza az agy s végeredményben azok cselekményekben vagy gondolatmenetekben nyilvánulnak. Beszélhetünk örökölt és szerzett reakciókról, de az elválasztás szőrszálhasogatás, mert, amint *Groos* helyesen megjegyzi, az örökölt reakciókat befolyásolják a szerzettek s utóbbiakban is alig hiányzik valaha az örökölt alap. Leghelyesebben úgy jellegezzük a gyermek lelki életének a fejlődését, ha fel tesszük számos kutató vizsgálatai nyomán, hogy óriási a gyermekben az örökölt dispoziciók és veleszületett reflexek száma, sőt ezekhez sorolhatjuk az ösztönöket is, amelyek *Spencer* szerint nem mások, mint összetett reflexek. Tévedés azt hinni, hogy csak az állatnak vannak ösztönei; az embernek van a legtöbb ösztöne. Nemcsak a táplálkozás ösztönszerű, de veleszületett ösztönökön alapulnak a védekezés, a harag, a bírni vágyás, a tudásvágy, a féltékenység, a közlékenység; sőt maga a megfigyelő képesség is veleszületett ösztönök egész láncolatából áll ki. A gyermekre a legfontosabbak egyike az *utánzás vágya* vagy ösztöne, amely összekötő kapocs a veleszületett és szerzett reakciók közt s amely nem egyéb, mint a test és a lélek begyakorlása.

Ami azonban ránk nézve fontos, s ami magyarázatául szolgál annak, hogy bevezető soraimban a nevezett tulajdonoknak vagy reakcióknak nagyobb fontosságot óhajtának tulajdonítani, mint az a gyermektanulmányozásban eddig történt, az, hogy *e veleszületett reakciók a környezet hatása alatt átalakulnak*, teljesen más formákat öltenek. A harag ösztöne velünk született, de hogy mikor, milyen ingerek alapján áll be a harag, az már a nevelés kérdése vagy a szervezet állapotának befolyásától függ. Maga az *utánzás*, amely velünk született ösztön, már tisztán a környezettől függ, bizo-

nyitékául annak, hogy a külső ingerek miként befolyásolják a szerzett ösztönöket. *Göthe* szavai szerint «azt, amit örököltünk, előbb meg kell szerezni, hogy bírni tudjuk» — a *megszerzés módja a környezet befolyása a gyermekre*.

Meg fogom kísérteni ez előadás folyamán vázolni a környezet ezen befolyását saját egyéni megfigyeléseim alapján, amelyeket kórházban, családban, betegágynál és gyermekszobában szereztem. Előre kijelentem önöknek, hogy ez előadásban csakis a saját egyéni megfigyeléseimet értékesítem, és szándékosan kerülöm a gyermektanulmányozás kiterjedt irodalmát épen azért, hogy az ne befolyásolhasson. Jól tudom, hogy így előadásom nem fog tudományosnak látszani, sem tökéletességre nem számolhat, de legalább egyéni lesz és önálló.

I.

A környezet befolyása a gyermekre óriási s már az első életnapoktól fogva érvényesül. Már a legfiatalabb, lelki élettel még nem bíró és csak ösztöneinek élő csecsemő el-sajátít jó vagy rossz szokásokat, aszerint, ahogy környezete szoktatja. A ringatással, énekléssel elaltatott gyerek igen könnyen szokja meg azt s nem lesz hajlandó másképp elaludni; mások csak anyjuk karján alusznak el. Szabályul ismerhejük fel általában, hogy a csecsemő igen konzervatív természetű; ha egy bizonyos életmódra beállítottuk, ahhoz ragaszkodik, akár jó az, akár rossz; a környezet dolga, hogy a beállítás helyes legyen. Legjobban érvényesül ez a *táplálkozás* kérdésében. Ha a gyermeket túlságos gyakran tápláljuk, igen gyorsan elérjük azt, hogy két óránként is felébred, megszokja és megköveteli a gyakori táplálkozást, ami természetellenes és előbb-utóbb egészségének megrongálására vezet. De ha még ez nem is áll be, beáll a túlgyakori táplálkozás szükségszerűségének ösztöne, legtöbbször az első hibás lépés, amelyet a szülők gyermekük testi és lelki életének hiányos irányítására tettek.

Fentartom azt az állításomat, hogy *a helytelen táplálás a lelki élet fejlődésére óriási, eddig egyáltalában nem említett és nem méltányolt befolyással van*. Lássuk, miként? Kétféle módon. Vagy látszólag egészséges marad a gyermek, vagy megbetegszik. Az egészségesen maradó gyermek testileg a

legjobban fejlődhetik, súlygyarapodása rendes lehet vagy az átlagot felül is múlja, de előbb-utóbb beáll az idegrendszer egy fokozottabb ingerlékenységi állapota, amely az ilyen gyermeket a valóban egészséges gyermektől, aki 4—5—6 órát alszik egyfolytában, élesen megkülömbözteti. Nemcsak hogy felébred ez a gyermek kétóránként, de felébred minden legcsekélyebb zajra, neszre, felébred az ajtó nyitása vagy a villamlámpa felcsavarására. Ezek azok a csecsemők, akik álmukból hirtelen felrezzennek, miközben kezeiket hirtelen felkapják a levegőbe. Ha ezek a gyermekek felébrednek, jóformán soha sem feküsznek nyugodtan, de ijedt sírással árulják el nyugtalanságukat. Ha egy, valóban egészséges, azaz nem túltáplált gyermek alszik, álmának oly mélynek kell lenni, hogy sem a hangos beszéd, sem a világosság, sem az ajtó nyitása vagy csukása nem fogja álmából kikökeníteni, még az sem mindig, ha vizes. Minden olyan gyermeket, akinek a fent vázolt felületés álma van, *betegnek kell tekintenünk.*

Egészen kétségtelen, hogy ez esetekben is az agyvelő könnyű táplálkozási zavarával van dolgunk, azzal a folyamattal, amely kifejlődésre jut teljesen azon esetekben, amikor nem a természetes táplálkozással, hanem a mesterséggel van dolgunk, amely az *idegrendszer fokozott villamos ingerlékenységében* talál kifejezésre, magyarul: a görcsökre való hajlamosságban. *Mann, Thiemich* és mások vizsgálatai szerint, amelyeket ma már minden gyermekorvos ismer és elismer, az egészséges csecsemő környi idegeinek, — pl. a karidegnek, 5 milli-ampérről nagyobb galvánáramra szabad csak könnyű rángással reagálni (a negatív sark szakítási áramánál). Ellenben a túltáplált gyermekek igen nagy része mutat ennél az értéknél jóval kisebbeket: egészen gyenge, kis áram alkalmazására már beáll a rángás, ami az idegrendszer fokozott ingerlékenységét mutatja. A túltáplált gyermekek egy másik csoportja pedig az u. n. anodikus ingerlékenységgel mutatja azt a folyamatot, mikor az anodikus vagyis a pozitív sark nyitásánál szükséges az ingerülethez a rendesnél kisebb áramerő. Ezen, növekedett villamos ingerlékenységgel bíró gyermekek azok, akik az úgyn. frászgörcsökre hajlamosak. Sokszor a leghatározottabban megjósolhatjuk egyik-másik ily gyermeknek a görcsroham be-

következését. A göreshajlam pedig eléri tetőfokát a mester-ségesen táplált gyermek azon betegségében, amelyet Tetaniának nevezünk s amely görcsökben, gégegörcsben, eszméletlenségi rohamokban nyilvánul s amelynél a villamos ingerlékenysége az idegeknek oly óriási, hogy a rendes körülmények közt az izomban rángást létrehozó áram $1/10$ -része már kiváltja a heves rángást.

Nem ok nélkül tárgyaltam e kérdést ily részletesen, hanem azért, mert 1. az idegek ily nagyobb fokú villamos ingerlékenysége a csecsemők igen nagy százalékáról kimutatható, 2. mert a táplálkozással ez állapot a legrövidebb idő alatt befolyásolható, ami kétségtelen bizonyítéka annak, hogy *a táplálkozás helyessége vagy helytelensége az idegrendszerre épen a csecsemőkorban a legnagyobb befolyással van s ez által, közvetve a lelki élet fejlődésére is.*

Ha egy gyermeknek, aki e fokozott villamos ingerlékenységet mutatja, a tehéntej elvonásával anyatejet vagy húslevest adunk, úgy már 24 óra alatt rendessé válik az idegrendszer ingerlékenysége, de ha megint visszatérünk a kárt okozó táplálkozási módra, újból előáll a göreshajlam is.

Hogy pedig ez a göreshajlam a lelki élet fejlődését óriási módon befolyásolja, ugyancsak *Thiemich* egy vizsgálati sorozatából tűnik ki. Évekkel azután, hogy az általuk megfigyelt gyermekek e betegségi tüneteket mutatták, megfigyelték a lelki életük fejlődését s a frászgörcsöket kiálltak 34 %-ánál találtak kisebb-nagyobb hibás elmebeli tüneteket vagy téves fejlődést. Ime, itt van egy egyenes bizonyítéka annak, hogy a környezet első helytelen befolyása, a túltáplálás, milyen hatással lehet a lelkiélet fejlődésére.

De e gyermekeknél, akik a görcsökre hajlamosak, lehet a lelki élet helytelen irányba terelődése indirekt következmény is. Azoknak a gyermekeknek, akik ily óriási ingerlékenységet mutatnak, akiket a szülők egész jogosan e görcsöktől féltenek, jellemző tulajdonságuk, hogy nemcsak környi idegrendszerük, de agyvelejük is valóságos görcsszerű, exploziv hatásokkal reagál minden csekély ingerre. Ahol más gyermek fél, ott ők elkékülnek, ahol más dühös, ott ők a földre vetik magukat és toporzékolnak, minden legcsekélyebb kívánságuk megtagadása dührohamokat idéz elő, stb. És ha a szülőnek joga van tartani attól — pedig van

joga — hogy a gyermek «dühében frászt fog kapni», akkor természetes, hogy a gyermek minden kívánsága, legyen az bármilyen oktalan, teljesedésbe fog menni. Észszerű nevelésnél ezekről nincsen szó; hogy pedig ez eljárás a lelki élet fejlődését rossz irányba fogja befolyásolni, azt bővebben fejtegetnem, úgy hiszem, nem szükséges.

Megjegyzem, hogy nemcsak a helytelen vagy célszerűtlen táplálás, hanem sokszor az idegeknek veleszületett nagyobb ingerlékenysége is válhatik ilyen görchajlam okozójává; legnagyobb és a lelki életre legkárosabb fokait pedig akkor éri el ez állapot, ha a veleszületett hajlam túltáplálással párosul.

Ha a gyermek *nem marad egészséges*, hanem bélhurutokat kap, ezek sem hagyják az agyvelőt közömbösen s így feltétlenül befolyásolják a későbbi lelki életet. A legközönségesebb kólikás állapotok is az idegrendszer túlingerlékenységével járnak, az idült bélhurutok pedig, amelyek a gyermek fejlődését visszavetik, *visszatartják ugyanúgy az agyvelő fejlődését is*. Egy olyan csecsemő, aki egy éves korában 4–5 kgrm-nál nem nehezebb, alig is fog nagyobb szellemi életet mutatni mint a rendes 3–4 hónapos gyermek, akinek ugyanannyi a súlya. Ellenben, ha a gyógyulás megindul, a súly gyarapodásával párhuzamosan indul meg az eddig erősen hátramaradt lelki élet fejlődése is, *sokszor igen rohamosan*. Akárhányszor észleltem ilyen atrofiás csecsemőknél, akiket állandóan a szomorú vagy teljesen közömbös, apatikus hangulat jellemez, hogy a kedv jobbra fordulása, a mosolygás megjelenése az arcon, az érdeklődés fellépése a külvilág jelenségeivel szemben, biztos jele a gyógyulás folyamata megindulásának már oly stádiumban, mikor a súlygörbe még hetekig változatlan.

Az összes, emésztési zavarokban szenvedő gyermekek megfigyelése az elfogulatlan gyermekorvosban azt a meggyőződést kell hogy ébressze, hogy *az agyvelő és a csecsemő lélekvilágának normális fejlődése közt egyrészt, másrészt a táplálkozás közt a legszorosabb, állandó kapocs van*. Hiszen mindenki megfigyelheti különben, hogy az egészséges gyermek mindig jó kedvű. *Rossz gyermek nincs, csak beteg gyermekek vannak, ez szilárd meggyőződésem*; de arról is meg vagyok győződve, hogy az a gyermek, aki helytelen táplálkozási módja miatt

rossz, az rossz tulajdonságait, ingerlékenységét, nyügösségét, kényességét s mindazon rossz tulajdont, amelyek később ezekből fakadnak, későbbre is megtarthatja, ha csak igen céltudatos nevelés és a táplálkozás rendezése nem szab gátat a helytelen fejlődésnek.

Talán messze menő következtetésnek látszik, de meg vagyok győződve arról, hogy a vérmérséklet (temperamentum) kifejlődésére a táplálkozás viszonyainak jósága, vagy rosszasága igen fontos befolyással van. Önök, igen t. hölgyeim és uraim, akik neveléssel foglalkozhatnak, hálás feladatot tűznének ki maguk elé, ha e kérdések tanulmányozásába elmélyednének. Természetesen, nemcsak a csecsemő táplálkozásának viszonyait értem itt, hanem a nagyobb gyermekét is, akinél a környezet káros hatása más irányban érvényesül.

Azok a szülők, akik előtt a gyermeknevelés ideálja a hízó libák tömése, amelyekbe ilyen meg ilyen időnkint ennyi meg ennyi kukorica megy bele, akkor tekintik csak feladatukat helyesen megoldottnak, ha a gyermek állandóan fal. Különösen akkor igyekeznek, ha a gyermek az ő nézetük szerint vagy különben is sovány. Nem gondolják meg, hogy erőszakos táplálás helyes és eredményes táplálás nem lehet. Tudjuk, hogy az étvágy reflexe a tápnedvek kiválasztását indítja meg a gyomorban s enélkül nincsen rendes emésztés; amit pedig a szülők étvágytalanságnak neveznek, az ilyen 1–14 év közti gyermekeknél az esetek nagy részében nem más, mint a szervezet ösztönszerű védekezése a túltáplálás ellen. De ezt soha nem veszik tekintetbe. Az ilyen gyermeket megjutalmazták, ha eszik, megbüntetik, ha kirakott adagját ott hagyja. Így találkozik megint a helytelen nevelés a helytelen táplálkozással. Látunk gyermekszobákat, ahol a táplálkozás minden aktusa állandó ellenőrzés alatt történik, ahol az étkezés alatt a szó legszorosabb értelmében körülzumszikálják, körül táncolják a gyermeket, aki ezek által először is fokozatosan ráneveltetik *saját testi funkcióinak óriási fontosságára*, ami abszolúte helytelen eljárás és hisztériás, hipochondriás állapotok kifejlődését is elősegítheti, másrészt megtanulja a gyermek, hogy aszerint, hogy eszik vagy nem eszik, módja van a szülőktől valamit elérni vagy esetleg a másik úton — úgy mondhatnám, passzív ellenállással valamit kikényszeríteni.

Még nagyobb a hiba, ha a nem evést büntetik; kivált a nagyobb gyermek egész jogosan érzi azt igazságtalanságnak, hogy őt olyas valamiért büntetik meg, amiről nem tehet.

Ebből a csoportból fejlődnek ki a válogatós gyermekek is, akiknek petyhüdt étvágyát csak a fűszeres dolgok, a különlegességek, a primeur-ök izgatják; ide tartoznak azok a gyermekek, akik ösztönszerűen felidézett hányás által védekeznek a túltáplálás ellen. Kivált hisztériás hajlamúaknál látjuk gyakran ez utóbbi jelenséget. A gyermekek egy másik csoportja úgy védekezik a rákényszerített táplálék ellen, hogy sokáig tartja a szájában, nem nyeli le, egy falatot percekig rág, míg végre nagynehezen lenyeli. Mindezen esetekben tulajdonképpen egy *titkos küzdelem folyik a szülők és a gyermek közt*; a gyermek részéről be nem vallott alakban energikus védekezés ez a rákényszerített etetés ellen. Pedig a gyógyítás egyszerű: hagyjuk békében a gyermeket! Ha megjön az étvágya, akkor majd fog enni. A szülők és az orvos feladata csak az, hogy a gyermek korának és állapotának megfelelő legyen az étkezés.

Kisebb gyermekeknél ez étvágytalanságok és helytelen kezelésük befolyása a lelki életre nem olyan szembeszökő, mint a nagyobbaknál, akik már szülőikkel, az asztalnál étkeznek. Egyik étel a másik után jön, a gyermek «nem eszik», ami a szülők és az egész asztaltársaság gúnyos, szigorú, rábeszélő megjegyzéseit vonja maga után. A kis «bűnös» pedig összeszorított fogakkal, lesütött szemekkel ül a helyén — és *képtelen egy falatot lenyelni*, ami egészen természetes, mert az adott viszonyok közt *valóságos lelki gátlás fejlődik ki az evés ellen*, ami még akkor is megakadályozhatja a gyermeket az evésben, ha különben lenne étvágya. Épen nem ritka, hogy ilyen gyermekek titokban, vagy magukban a legjobb étvággyal képesek enni. Akárhányszor látom ezt és látom, mint lesznek az ilyen gyermekek zárkózottak, néha képmutatók és hazugok, amikor az evésről van szó.

Az evés kérdése és a lelki élet még egy pontban kapcsolódnak a csecsemőben és a gyermekben olyan módon, hogy azt megemlíteni kötelességemnek tartom.

Azok a gyermekek, akiket «exsudatív» hajlamúaknak nevezünk, azok tehát, akik ótvárokból, bőrkiütésekben, is-

méltódó náthákban és hörghurutokban, hamis krupprohamokban szenvednek, veleszületett rendellenesség folytán a tejsírt, a vajat, a tojást nem képesek olyan módon emészteni, vagy olyan mennyiségben mint az egészséges gyermek. Ilyen kiütéses hajlam pedig *rendkívül gyakori*, főleg a jó-módú polgárcsaládokban a gyermekek majdnem fele mutatja e jellegző sajátosságot kisebb vagy nagyobb mértékben. *És minden olyan gyermek, aki exsudatív hajlamú, egyúttal ideges is, vagy helyesebben mondva gyenge idegrendszerű*; az ideges jelenségek pedig fokozhatók, csökkenthetők, elmulaszthatók vagy előidézhetők a táplálkozás rendezésével. A kiütéses hajlamú gyermek (e kórismét persze az orvosnak kell felállítani) egyenes bizonyítéka annak, hogy *mily óriási módon vagyunk képesek befolyásolni az idegrendszer, az agyműködések s így a lelki élet fejlődését diétás eljárásokkal*. Külön említést érdemel a kiütéses hajlamú gyermekek azon csoportja, akiknél a bántalom következtében a mandulák, különösen az u. n. harmadik vagy garatmandula megnagyobbodása következik be. Míg a többi exsudatív hajlamú gyermeket élénk, de túlingerlékeny lelki élet jellegzi, ezeknél éppen az ellenkezőt látjuk; a lelki élet lustaságát, lassú reakciókat az ingerekre; az ilyen gyermekek mozdulatai lassúk, felfogásuk is lassú, nehezen értenek meg valamit, elvont dolgok iránt érzéketlenek. Minden pedagógus tudja, hogy az ilyen gyermekek pl. *számtant nem tudnak tanulni* eredményesen. Rendesen műtéttel gyógyítjuk ezeket a gyermekeket, de ha korán felismerik a baj exsudatív lényegét, egyenesen meg lehet akadályozni e mandulamegnagyobbodások kifejlődését a diétával. Ismét egy jellegző esetével állunk tehát szembe annak, amit e fejtegetések során hangsúlyoznom kell, hogy *a helyes és adott esetben megfelelő táplálkozás a gyermek lelki életének fejlődésére is nagyon hat*.

II.

Ha a gyermek fejlődése *betegségek miatt visszamarad*, különösen, ha angolkóros lett, úgy a lelki élet két irányban mutathat a rendestől eltérő fejlődést. Egyik csoportban látjuk azokat a gyermekeket, akikben rendkívüli szellemi élet fejlődik ki, amely helytelen irányba terelődik amiatt,

hogy nincs összhang a testi és lelki működések közt. Ilyen eseteket épen a legsúlyosabb angolkórnál látunk gyakran. A gyermekek más csoportja pedig bamba, visszamaradt lelki életű lesz, hónapokkal visszamarad a rendes gyermek mögött.

Szomorú, de hálás dolog különben is megfigyelni a beteg, az ágyához láncolt gyermek lelki életét; azokét a gyermekekét, akik a világot olykor csak egy ablakon át ismerik. Kétségtelenül a veleszületett jó tulajdonságok túlnyomósága az oka, hogy ezek a gyermekek többnyire jók, minden figyelem iránt hálásak, gyöngédek, nem irigyek rendszeren, mint ahogy az ember várná. Ha meggyógyulnak, rendszeren igen érzékeny, zárkózott lelki világuk lesz; súlyos lelki reakciókkal felelnek minden csekély ingerre, nagyon könnyen érzik magukat szerencsétleneknek, sokszor azokká is válnak s az élet küzdelmeiben nem eléggé állják meg helyüket. Más csoportjuk, akik később inkább boldogulnak az életben, zárkózottság mellett alattomosná, alamuszivá vagy igen ingerlékenyvé lesz; az iskolák árulkodói is legtöbbször beteges gyermekek, a gyengék, a testileg fejletlenek a lélek fejletlenségének tüneteit is mindig mutatják vagy egy vagy más irányban. Hogy ezeknél a gyermekeknél a veleszületett ösztönök és reflexek kidolgozása, kifejlődése nem a helyes irányban történik, az csak természetes következménye beteges állapotaiknak.

III.

Az elmondottakban tárgyaltam néhány példáját annak, hogy a testi állapotok, különösen pedig a táplálkozás milyen befolyással vannak a gyermek lelki fejlődésére is, illusztrációjakép a régen ismert, de ma is megálló tételnek, hogy egészséges lélek csak egészséges testben fejlődhetik. Előadásom tárgyához viszonyítva pedig azt az első következtetést vonhatom le, hogy a környezet befolyása a gyermek lelki életének fejlődésére első sorban abban nyilvánul helyes vagy helytelen irányban, hogy egészségesen neveli-e a gyermeket vagy nem, szóval megadja-e vagy meg nem adja-e a lélek egyenletes, helyes fejlődéséhez szükséges *fizikai tényezőket*. Ezekhez tartozik mindaz, amit a mai egészségtudomány megkövetel s abban, ha derült, egyenletes levegőjű, jól szellőzőt, tágas, csendes szobában lakik a gyermek, nemcsak egész-

séges testi fejlődésének, de lelki egyensúlyának is bizonyos feltételei foglaltatnak. Hogy a gyermekszoba falaira sem szomorú, sem tragikus jelentőségű képeket nem fogunk felakasztani, mindenki ösztönszerűen tudja, még azok a szülők is, akik a gyermek lelki világát megérteni, abba behatolni nem képesek, tehát nevelni sem. Akkor lesz minden gyermek jó irányban nevelve, ha majd a gyermektanulmányozás a nőknek olyan magától értetődő tudása lesz, mint ma a divat művészete. A derült környezet, a világos falak, derült gyermekképekkel, ismétlődő tapétarajzaikkal, a felhalmozott játékok adják meg azt a fizikai környezetet, amely a fejlődő gondolatvilágot a gyermek mesevilágában, amelyből a valóságnak kinőni kell, megtartani képes; hogy a lelki világ fejlődése a gyermeknél helyes legyen, annak első feltételekép ugyanis azt kell megkívánnunk, hogy 1. lehetőleg kerüljük el olyan fogalmak korai megismerését, amelyeket a gyermek a maga többi szűk gondolatkörével megegyeztetni képtelen s amelyek tehát e rendkívül élénk fantáziát helytelen irányban befolyásolnák; 2. segítsük elő játékában, mert a játék sem más, mint veleszületett ösztönökön alapuló fokozatos betanulás az életbe; 3. ne nyomjuk el a gyermek képzelőtehetségét, még akkor sem, ha abban nyilvánul, amit hazugságnak nevezünk a közéletben, mert ne feledjük el, hogy a gyermekhazugságok egész más megítélés alá esnek, mint a felnőttei; 4. legfőképpen pedig ne feledjük el soha s minél idősebb a gyermek, annál kevésbé, hogy a gyermek végtelesen éles megfigyelő, elmélkedő tehetsége olykor bámulatos és soha se tegyünk vagy mondjunk a gyermek előtt olyat, ami ellentétben áll az igazsággal.

Ha ezeket a szabályokat szem előtt tartjuk, a játékát nem gátoljuk, megfigyeléseit ellenőrizzük és javítjuk, képzelőtehetsége teremtményeit pedig óvatosan, rázkódás nélkül, fokozatosan hozzuk érintkezésbe a valósággal, akkor egyrészt meg tudjuk figyelni a gyermek valódi tehetségeit, nem gátoljuk azok kifejlődését és nem nyomjuk el — ahogy napjainkig történt — a majdnem minden gyermekben lappangó művészi hajlamokat. Ne feledjük, hogy a környezet minden tagja, aki csak érintkezik a gyermekkel, hozzájárul többé-kevésbé a dajkától a tanítóig a lelki világ kifejlődéséhez, a szellemi élet kiépítéséhez. Nekem, aki kény-

telen-keletlen az orvos szemével látok, természetesen főleg a hibákra lehet csak rámutatnom, amelyeket tapasztalok.

És itt egyike a legnagyobb hibáknak, amivel igen gyakran találkozom a szülők részéről: *a következetlenség*.

Igen gyakori pl. hogy, míg egy gyermek 2—3—5 éves, apró rossz szokásokat, amelyek a gyermeknek minden helytelenségük mellett is «jól állanak», a szülők nemcsak eltűrnek, de fel is bátorítanak. Ha egy 1—2 éves gyermek a mamájának a hajában tépázik, azt mindenki «hercig»-nek fogja találni, de már a 3 évesnek ráütnek a kezére. Ugyancsak megengedik, hogy egy egész kis gyermek ujjával sokszor olyan helyekre nyuljak, ahol így túlkorai ingerek váltatnak ki; eleinte ennek semmi jelentőséget nem tulajdonítanak, később kénytelenek büntetni emiatt, esetleg már későn, ha felébresztették azokat az ingereket, amelyeknek esetleg még hosszú évek során nem szabadott volna jelentkezniük. Általában megszokott dolog, hogy pl. egy hét éves gyermek előtt egész szabadon beszél a környezet s így a gyermek olyan szokat, kifejezéseket tanul meg, amelyeket jobb volna nem ismernie. Most, ha a gyermek, aki minden új szót felkap, azt elkezdi utánozni, mint ahogy természetes tanuló ösztöne következtében belső impulzusból folyólag utánoznia *kell*, megbüntetik. Ha ez, vagy hasonló dolgok, pláne a nagyobb gyermeknél történik, aki előtt környezete minden tagjának mint egy tökéletes, utánzásra valóban méltó példának kell föltűnni, — adva van nemcsak a lehetősége, de valószínűsége annak, hogy a gyermek előtt a *tekintély*, legyen az bár az apáé vagy a nevelőé — megtörik s ez a gyermek engedetlenségének egyik leggyakoribb oka. Hogy a környezet minden tagja üdvös befolyással tudjon lenni a gyermek lelki életének fejlődésére, ahhoz szükséges, hogy a gyermek az illetőt szeresse, tőle ne féljen, de tisztelje is és engedelmes is legyen hozzá. Ezekhez pedig feltétlenül szükséges az az egyenletes vezetés, amely már eleve megenged minden megengedhetőt, de már eleve meg is tilt vagy elzár a gondolat vagy a cselekedetek köréből minden eltiltandót. *Hazugságokkal vagy szeszélyekkel nem lehet helyesen nevelni*, mert így a valódi hazugságra tanítunk s az engedetlenkedő neveltlenségnek veszélyes fajtáját oltjuk be a gyermekbe.

Különösen keservesen tapasztalja és érzi ezeknek a súlyát maga az orvos is a beteg gyermek ágyánál, ahol a közhit szerint *«meg kell szünnie a nevelésnek.»*

Ez ellen felszólalni valóban kötelességemnek tartom. Mindennapi tapasztalat, hogy ha egy gyermek beteg, a szülők esetleges izgalmak elkerülése végett minden kívánságát teljesítik, még akkor is, ha az egyenesen ártalmas. Felveszik pl. a tüdőgyuladásos gyermeket az ágyból, stb. A nevelés ilyenmű felfüggesztése orvosi szempontból a legtöbb esetben éppen nem kívánatos, annál kevésbé, mert tudjuk, hogy még a legjobban nevelt gyermek is akárhányszor milyen szélsőséges lesz, különösen hosszabb ideig tartó betegségben. Hogy pedig az ilyen engedékenység mennyire felesleges, azt a kórházi kezelések eléggé igazolják. Majdnem minden anya azt mondja, ha arra szólítjuk föl, hogy gyermekét a kórházban hagyja: *«Dehogy marad ez, a világért sem, egyedül»* vagy *«nem marad ez meg az ágyban egy világért sem»* — pedig sem az egyik, sem a másik nem igaz. Nem kivétel, de szabály, hogy a gyermek az új, szokatlan környezetbe rögtön beletalálja magát és az ilyen gyermekeknél neveltlenséget, kellemetlenkedést sohasem tapasztaltunk. Valóban érdekes, hogy nálam pl. 100 gyermek van állandóan az osztályon, de hetek múlnak el, míg egy gyermeket meg kell büntetni — azzal ugyanis, hogy lepedővel betakarjuk pár órára az ágyát — különben rend van, pedig ezek a gyermekek éppen nem a művelt, a jól nevelt osztályból kerülnek ki. És mi ennek az oka? Egyszerűen a tekintély elismerése egyrészt, másrészt az áthelyeződés abból a környezetből, amely a szélsőségeket megengedte vagy bátorította, egy olyan környezetbe, ahol azok eleve nincsenek megengedve, amiért *a gyermeknek eszébe sem jutnak!*

A gyermek a tekintélyt igen elismeri és mindenkiben feltételezi jó eleve, de nincs könnyebb, mint célszerűtlen viselkedéssel ezt elveszteni; nincs ellenben nehezebb, mint visszaszerezni azt, ami elveszett. A szeretet nem zárja ki a szigorúságot, de ennek sohasem kell tettelegességgé fajulni; a testi büntetés nemcsak fölösleges, hanem káros is. Minden korban megvannak a megfelelő eszközök arra, hogy szóval, nézéssel, bizonyos dolgok elvonásával büntetni tudjunk.

De a büntetésben is következetesnek kell lenni; soha-

sem szabad elnézni azt egyszer, amiért máskor megbüntettünk. De amíg egyrészt a gyermekeknek a büntetéseket nem szabad állandó Damokleskard-szerűen a fejük felett lógva érezniök, ami alatt azt értem, hogy *a büntetéssel a dolog legyen is tökéletesen elintézve*, addig első sorban arra kell törekednünk, hogy ne kelljen büntetnünk, kerüljük el azt lehetőleg, mert különben egy megszokott ingerré válik, amelytől a gyermek félni nem fog. Még a verést is meg lehet szokni! Arról, hogy büntetés címén a gyermeket sétájától vagy süteményétől fosztják meg némelyek, nem is beszélek, annyira ellenkezik a józan ésszel.

De rá kell mutatnom egy óriási ferdeségre, ami megszokott dolog: arra, hogy a gyermekkel, ha megbüntették, azután még bocsánatot is kéretnek, megfogadtatják vele, hogy ilyesmit nem tesz, stb.

Ilyesmi legfőlebb az első években, a 4–5 éven alul engedhető meg, de akkor sem helyes, nagyobb gyermekre ez egyenesen lealázó, megszegényítő, az egyéniség elnyomása; pedig nem erre, de az egyéniség kifejllesztésére kell törekednünk.

Az egyenletességre kell tehát törekednünk a gyermek nevelésében s e tekintetben egyformán kell viselkedni a gyermekkel szemben *a környezet minden tagjának*, mert nincs helytelenebb pl. ha a szülők betartják ugyan az orvos tilalmát, hogy a gyermek napközben ne kapjon cukrot, de a nagyszülők ilyen tilalmak áthágása által igyekeznek magoknak a gyermeket megnyerni. Pillanatnyi hízelgést lehet pedig csak így nyerni, de sem tekintélyt, sem szeretetet.

Ennek az egyenletességnek kell megnyilvánulnia különösen a mesék, az igazság és hazugság kérdésének megítélésében. A meseország a gyermek világa bizonyos korban, ez egészen helyes. De ne helyezzük ezt oly messze a valóságtól, hogy a gyermek zökkenést érezzen, amikor felébred belőle! Egyéninek kell lennie annak a mértéknek, hogy mennyit és milyen adagot bír el a gyermek. Milyen sokszor tapasztaljuk pl. az éjjeli feljérések fellépését az első boszorkányos mese után! Itt kell megemlítenem és határozottan tiltakoznom az ijesztés rendszere ellen. A kéményseprővel, mumussal való ijesztés már nem való a mai nevelőrendszerbe; azzal pedig, hogy a «doktor bácsi»-val ijesztik

a gyermeket — egyenesen ellene dolgoznak annak a lehetőségnek, hogy az orvos a beteget alaposan megvizsgálni tudja vagy lelki életének nyilvánulásait megfigyelhesse. Megvallom, hogy az utóbbit legalább oly fontosnak tartom, mint az előbbit s *nem képelem el, hogy jól tudjon gyermekeket gyógyítani az, aki a gyermek lélektanát nem ismeri.*

Hazudni a gyermeknek soha sem szabad, az igazságot elhallgatni lehet, sőt szükséges olykor. De sohase tegyük ki magunkat annak a lehetőségnek, hogy a gyermek arra jó rá, hogy nem mondottunk neki igazat. Persze e viszonyok mérlegelése is a kortól függ elsősorban.

Amint nem szabad hazudni, úgy nem szabad kényeztetni sem. Ilyesmi iránt a gyermek rendkívül fogékony, de amig először örül neki, másodsor már követeli s a kényeztetés megtagadását jogfosztásnak fogja föl.

IV.

Az eddig felsorolt nevelési hibákat a környezet minden tagja elkövetheti, lássuk most egy kicsit azokat a speciális eseteket, ahol a környezet egyik tagja inkább bűnös, mint a másik.

Ha azt figyeljük meg, miként tanul meg a gyermek beszélni, úgy látjuk, hogy eleinte egy saját nyelvet alkot magának, amelynek megvannak az általános szabályai, mint minden nyelvnek, de megvannak az egyéni sajátosságai is.

A beszéd megtanulásának módjából az orvos vagy bárki, aki a gyermeket észleli, megmondhatja, eleget-e, keveset-e, vagy sokat foglalkoznak-e a gyermekkel; jól-e vagy rosszul.

Öreg dajkák szokása pl., hogy ahelyett, hogy a gyermeket a helyes beszédre tanítanák, maguk tanulják meg azt és akárhány esetet tudok, amikor 3—4 éves gyermekek még olyan megbeszéléseket tartanak öreg dadájukkal, amelyeket senki rajtuk kívül meg nem ért. Nem szükséges bizonyítanom, hogy ez helytelen. Épen úgy helytelen az is, ha a dajka vagy akár az anya, igen sokat, igen gyorsan akar tanítani a gyermeknek, vagy ha igen keveset foglalkozik vele. De itt egy különbséget kell tennem. Az egészséges szervezetű, vidéki szülők, idegességi hajlamoktól mentes családok erős gyermekénél nem jár különös ártalommal a tudásvágy min-

den megengedett kielégítése, míg ott, ahol ideges, gyöngébb, túlságosan is kicsiszolt milieuban élő gyermekekről van szó, akik szellemi élete túlkorán fejlődik, nincs károsabb valami, mint túlságosan foglalkozni a gyermekkel. Ideges családok gyermekeinél egyenesen elkerülhetjük a baj kifejlődését, ha korlátozzuk a szellemi fejlődést legalább úgy, hogy az 1–4 éves gyermeknél lehetőleg nem igyekezzünk folyton újabb meg újabb fogalmakat hozni a gyermek gondolatmenetébe, amely így lassúbb lesz talán, de egyenletesebb. Az elmondott mesék tehát lehetőleg abban a fogalomkörben maradjanak, amit a gyermek már ismer és azokat a folyamatokat, amelyek a gyermeket izgatni képesek, lehetőleg kerüljék el. Attól sohase féljünk, hogy a gyermek így szellemileg visszamarad, féljünk inkább a korai fejlődéstől!

A beszéd megtanulásának kora a gyermek lelki életének fejlődésére a legkritikusabbak egyike. Eltekintve attól, hogy ilyenkor léphetnek föl a beszédhibák, amelyeknek értelmes megfigyelés majdnem mindig elejét veheti, ilyenkor kezd a gyermek járni is és így először érintkezik önállóan a külvilággal, amely neki is olykor kellemetlenségeket tartogat. Ilyenkor találkozik először a gyermek a fájdalommal öntudatosan, mert elesik, megüti magát, a doktor a torkába néz, megégeti magát a kályhánál, megbotlik a szőnyegben, stb. A gyermekszoba ő rá nézve óriási, végtelen birodalmából is ilyenkor jön ki először, folyton és nagy tömegben szerez új fogalmakat, kezd megfigyelni az utcát és megszokott környezetén kívül észrevesz újabb alakokat is. Ez a kb. a 4. év végéig tartó kor szerintem a legfontosabb a nevelésre nézve, ez az a kor, amikor a gyermek már elvontabb fogalmakat is kezd tudni asszociálni, összekötni egymással, amikor következtetni kezd, vagyis lelke élénkebben kezd működni. Mert igaz, hogy már az 5–6. hó végén látjuk az első gondolat-társítást, legtöbbször akkor, ha felöltöztetik — a sétáltatással összekötve, amit onnan ítélnélünk meg, hogy ha nem viszik ki mindjárt, a legtöbb gyermek arca elégedetlenséget árul el — de ezek még igen kezdetleges társítások. Azok az eszmétársítások, amelyek valóban befolyással lesznek a gyermek lelki életére, csak az 1. év vége után kezdődnek.

Annál inkább kell a környezetnek ilyenkor a gyermek helyes vezetésére ügyelni, mert *ez a kor a gyermeki abszolút*

egoizmus kora; az egész világ érte van teremtve, körülötte mozog, neki engedelmeskedik. A hízlegések, a becéző elnevezgetések, a majomszeretet kitörései ebbe a korba esnek s talán méltán, mert ebben a korban tud mindennap valami újat a gyermek, ilyenkor fejlődik szellemi élete óriási lépésekkel, ilyenkor fejlődik az összefüggő beszéd, ilyenkor kezd kibontakozni a kis ember. De mindaz az imádat, amely a gyermeket körülveszi, nem megy el mellette nyomtalanul, hanem megerősíti benne az öntudatlan egoista érzéseket. Ha ilyenkor nem vigyázunk, az elkényeztetés, az akaratosság, az engedetlenség fejlődnek ki, először észrevétlenül, később mindinkább élesebb és kellemetlenebb formákban.

Nem szeretem az öreg dadákat; mindennap tapasztalom épen ebben a korban, hogy egyedüli nevelési módjuk: a gyermeknek folytonos bálványozása hízlegéssel, különösen olyan házakban, ahol jó dolguk van s ahol fő igyekezetük a gyermek szeretetét oly mértékben nyerni meg, hogy a szülők szemében nélkülözhetetleneknek tűnjenek föl. Mihelyt magukra maradnak a gyermekkel, annak mindent megengednek s miután a gyermek akarata ily körülmények közt mihamarabb erősebb lesz mint az övék, csak a legképtelenebb ígéretek és hízlegésekkel képesek annál valamit kivívni.

Egészen másképen alakul ez a kor az elhanyagolt gyermekre! Míg azt a gyermeket, akit előbb vázoltam, gondos kezek őrzik az eleséstől, ez a másik, szegény, maga teszi meg első lépéseit, minduntalan esik, minden új tapasztalat újabb fájdalom árán szerzettetik meg; a rejtelmes világ rémségekkel van tele, amelyek fenyegetik. Így fejlődik a félős, az ijedős, a bátortalan, a reszkető gyermek, akinek gondolatvilága egészen más, mint amazé.

Mondanunk sem kell, hogy amilyen helytelen a kényeztetés, ép olyan helytelen az elhanyagolás; míg az egyik esetben a környezet túlságos gonddal vette körül a gyermeket, aki így egoistává lesz, a másik esetben üldözött vadnak érzi magát. Az igazság itt is a középúton van.

És ha azt kérdi tőlem valaki: mi a módja annak, hogy azok a veszélyek, amelyek a gyermek lelki életét a környezet részéről e korban fenyegetik, lehetőleg elháríttassanak, igen egyszerű a feleletem: a célszerű, egyenletes nevelésen kívül a *gyermektársaság*. Tévedés azt hinni, hogy erre a

gyermeknek csak későbbben van szüksége; legjobban lehet erről meggyőződni, ha megfigyeljük az ilyen korú gyermekek szellemi fejlődését oly családokban, ahol a gyermek egymaga van — és ott ahol 1—2 évvel idősebb testvérek is vannak. A gyermek lelki élete csak igen nehezen fejlődhetik ott helyesen, ahol csak felnőttek társaságában mozog; eltekintve attól, hogy így egyenesen ráneveljük az idegességre, mert akarva, nem akarva, kénytelen az ilyen gyermek rohamosan ismerkedni meg oly gondolatmenetekkel, amelyek kora értelmi képességét felülhaladják. A gyermekre a legjobb nevelő a másik gyermek, ha ugyanazon társadalmi milieuból kerül ki. Könnyű megfigyelni, hogy mint alakul át a gyermek egész lénye, ha hasonló korú gyermekek társaságába jut, mint élénkül föl a bátortalan, mint lesz bátrabb, mint fejlődik ki addig a felnőttek által elnyomott egyénisége. Ahhoz, hogy a gyermekben lappangó egyéniség kifejezésre jusson, feltétlenül szükséges a gyermektársaság, amelynek óriási nevelő hatása főleg a versengés következtében felülmúlhatatlan. Nagyobb gyermekek részére még inkább válik ez imperatív szükséggé. Nincs helytelenebb dolog, mint a gyermeket fertőző betegségektől való félelem okáért pl. az iskolától visszatartani; sokkal nagyobb veszedelem fenyegeti azt a fiút pl. akit otthon, nevelőnők nevelnek, mint a kanyaró: az, hogy puhává, hajlékonyá, nőiessé válik s később az életben helyét megállani nem fogja. Az iskola is ugyanaz, mint a gyermektársaság: nevelő, nemcsak tanító. Természetesen, főleg fiúknál forog fenn az iskoláztatásnak ez a parancsoló szüksége.

A felnőttek folytonos társasága azonban nemcsak amiatt válik veszedelmessé a gyermekre, mert azok gondolköre a gyermekével nem egyezhetik, hanem azért is, mert a felnőttek — akár a szülő, akár a nevelő, akárhányszor idegesebb mint kellene s ezt a gyermek előtt titkolni akárhányszor nem tartja szükségesnek. Nem is beszélek itt pl. a bonnerról vagy nevelőnőről, aki esetleges rossz kedvét akkor, mikor nem látják, kitölti a gyermekben; nem szólok arról, hogy milyen fogalmakat kell alkotni annak a gyermeknek pl. aki azt tapasztalja, hogy addig, amíg anyja a szobában van, hízeleg neki az, aki rögtön megszűnik vele törődni, ha az anya kiment a szobából, pedig erről sokat lehetne

beszélni; a hirtelen, ok nélküli hangulatváltozások által a gyermekben keltett impressziók eleinte mindig homályosak, de lassankint bizalmatlanság, engedetlenség és, ami ezeknél rosszabb, képmutatás lehetnek az ilyen rossz nevelés következményei az idegességen kívül.

V.

Elérkeztünk a környezet egyik legnagyobb bűnéhez, az *idegességhez*. Már e fejtegetések kezdetén említettem azokat a fizikai tényezőket, amelyek az idegesség kifejlődését elősegítik vagy hátráltatják; nem akarom tagadni az öröklés szerepét sem, de határozottan állíthatom, hogy az idegességre vezető tényezők közt legelső helyen áll a gyermek utánzó ösztöne, vagyis a környezet helytelen viselkedése.

A gyermek kétféle módon lehet ideges. Vagy úgy, hogy a saját testi állapotait vagy bizonyos szokásait, amelyek neki megtetszettek, utánozza, ez az úgyn. autoimitáció (saját magának utánzása), amire rendkívül sok esetet látunk. Pl. hangutánzó kísérletei közt, mikor a beszédet tanulja, ösztönszerűleg rájön a gyermek az ugató hangra, az megtetszik neki, a környezet bátorítja, a gyermek belegyakorolja magát s lassankint nem tud róla leszokni, előttünk áll egy példája a gyermek jellegző egytűnetű hisztériájának. Ne feledjük el soha, hogy az utánzás veleszületett, óriási fontosságú ösztönének hatása abban nyilvánul, hogy *ha egy bizonyos ingerület egy cselekedetet, mozdulatot vált ki, úgy, ha a gyermek e mozdulatot vagy cselekedetet többször végezi, lassankint beáll az a szükség, hogy annak az oknak vagy ingernek fellépésével az a cselekedet mintegy automatás módon végeztessek újra*; hiszen ebben áll az egész begyakorlás. De az idegpályák e begyakorlása beteg irányban is kifejlődhetik. Akárhányszor tapasztalható, hogy a hajlamos gyermek, ha egy hörghurut folytán köhögött hetekig, nem veszti el a köhögést akkor sem, ha a hurut már megszűnt; a köhögés átalakult hisztériás tünetté. Ugyanígy látjuk ezt a végbél-előesésnél, a görcsöknél, a beszédzavarok egy részének kifejlődésénél.

Természetesen, szükséges ehhez legtöbbször az is, hogy a veleszületett vagy szerzett alap meglegyen, ami alatt nem

az öröklését értem az idegességnek, hanem *az ingerek küszöbének alacsonyabb voltát*. Pl. hirtelen zajra összerezzen minden gyermek, de görcsöket csak az fog kapni, akinek akár veleszületett, akár szerzett okból alacsonyabb ingerküszöbe van, magyarul: érzékenyebb.

A «saját magát utánzó» alakja a gyermekkori hisztériának igen gyakori; a környezet hibája mindig, ha ilyesmi kifejlődik vagy elharapószik, de az orvos kötelessége figyelmeztetni a bajra. Egyike a leggyakoribb nyilvánulási formáknak az ilyen alapú hányás vagy székrekedés. Az étvágytalan gyermek rájön arra, hogy ha hányt, akkor nem erőltetik az evésre; igen könnyen előáll az önkényes hányás; mások hányanak minden legcsekélyebb ingerre, épen olyan könnyen és mosolygó arccal esetleg, mint ahogy az egészséges gyermek eszik. Vagy egy kis végbélrepedése van a gyermeknek, ami fájdalmassá teszi a széketétét. A repedés meggyógyul, de a gyermek most már fél az aktustól, visszatartja s előttünk áll egy hisztériás székrekedés. Természetesen, első sorban azoknál a gyermekeknél találkozunk ezekkel az alakokkal leggyakrabban, akiket szülők és a környezet viselkedése saját testi állapotaik óriási fontosságára, egész helytelenül, megtanított.

A másokat utánzó hisztéria még inkább a környezet bűne. A gyermek mindent utánoz, jót is, rosszat is. Sohasem látták még Önök, hogy milyen bámuló, ijedt arca van a gyermeknek, ha egy «családi jelenetet» ajtócsapkodással vagy anélkül végignéz? Ne gondolják, hogy ez nem hagy mély nyomot a gyermek lelkében! Az idegesség a cseléddel szemben, a kisasszony leszidása a gyermekszobában, a testvér megbüntetése a másik előtt, a sírógörcs, az idegesség, ha önagysága haját a fodrásznő meghúzza, vagy a szobalánnyal szemben, ha a ruhát nem jól kapcsolta be s az a száz meg ezer, minden percben megnyilvánuló jelensége a szülők, különösen az anya idegrendszerének, mély nyomot szánt a gyermek lelkében; eleinte idegenkedést, később megszokást, végre utánzást okoz. *Ha azt akarjuk, hogy a gyermek ne legyen ideges, ne mutassunk előtte idegességet; uralkodjunk magunkon a gyermekszobában.*

Hogy mennyire a környezet bűne a gyermek idegessége, annak legjobb bizonyítéka, hogy első gyógyszere az ide-

gen gyermekek társasága, de ha ez nem használ, akkor is van *biztos eljárásunk ellene: eltávolítás abból a környezetből, amely a gyermeket beteggé tette*. Bámulatos, hogy kórházakban milyen gyorsan gyógyulnak meg oly makacs hisztériás jelenségek, amelyeket otthon, abban a környezetben, amely a bajt okozta, évekig nem lehetett eltüntetni semmiféle gyógyító eljárással sem. Ilyen makacs jelenség a gyermekek ágybavizelése, amely kórházban legtöbbször néhány nap alatt gyógyul. De nem gyógyul meg a szanatóriumban, ahova a «gondos anya» is bevonult gyermekével, mert akkor a betegséget okozó környezet változatlan maradt.

Épen ezek a megfigyelések igazolják a környezet óriási hatását a gyermeki lélekre; ezekből következik, hogy igen sokszor orvosi kérdés is az, hogy hagyjuk-e a gyermeket iskolába járni, adjuk-e nevelőintézetbe vagy sem. Ideges környezet otthon feltétlenül idegességre vezet a gyermeket; könnyű esetben segít az iskola is, súlyos esetben meg kell változtatni az egész környezetet s nevelőintézetbe adni a gyermeket.

Az idegességgel is gyakran — vagy azt mondhatnám, mindig elkövetik azt a hibát a szülők, sőt gyakran az orvosok is, hogy figyelmeztetik a gyermeket bajára s lépten-nyomon elmondják előtte, hogy «ideges». Akárhány gyermek büszke arra, hogy ő «ideges», tehát neki szabad megtenni olyan dolgokat, ami másnak nincs megengedve. Akárhányszor elég az ily gyermekek meggyógyítására vagy legalább a meglévő tünetek elnyomására, ha, őket mintegy leleplezve, bajukat rossz szokásnak nyilvánítjuk s a szülőknek eltiltjuk ennek a fogalomnak használatát a gyermekekre viszonyítva.

Bonne-ok, nevelőnők is sokszor vannak, öntudatlanul is rossz hatással a gyermekekre. Jellegző tapasztalatom, hogy minden nevelőnő rossz, aki, ha a gyermeket sétáltatni viszi, a gyermek *szokásszerűen elfárad*. (Természetesen ki kell zárni az elfáradás testi okait.)

Ha ugyanis ezt a sétáltatást végignézzük, akárhányszor tapasztaljuk, hogy a kisasszony vezeti a gyermeket a kezénél fogva, a gyermek beszél, kérdez, de a kisasszonyt jobban érdeklik a járókelők vagy kirakatok, mint a gyermek kérdései; az anyát nem tudja a háta mögött, így csak unottan, szórakozottan felel, vagy sok kérdést meg sem hall. Ha ez

így megy egy negyed-, egy félóraig, a gyermek kezd unatkozni, türelmetlenkedni s végre kijelenti, hogy ő fáradt, vigyék haza. Köteteket lehetne írni ilyen megfigyelésekből!

Igen jellegző tulajdonsága a gyermeknek, hogy csak attól tud tanulni, akit szeret vagy legalább is tisztel. Egy olyan tanító, aki komikus hatású a tanítványára, sohasem fogja azt tanítani tudni. Tudok pl. egy esetet, hogy egy, különben igen kitűnő számtantanárnak oly ellenállhatatlanul komikus mozdulatai voltak, hogy a fiúk mindig kinevették; tekintélyt sem tudott fentartani. Nem tanult ott senki, még az sem, akinek lett volna tehetsége is, akarata is.

Mihelyt más tanár jött, aki sokkal kevesebbet tudott, de imponált — rögtön érdekelt mindenkit a számtan s jelesek lettek az előbbi secundásokból.

Igen jellegző hatása van a környezetnek a lelki élet fejlődésére, aszerint amint a családi viszonyok különbözök. Csak röviden óhajtom jelezni, hogy a gyermek lelki életének harmonikus fejlődése feltétlenül megkívánja a családi tűzhely levegőjét. Ahol nincs meg az apa, ott a fiú, ahol elhalt az anya, ott a leány fejlődése van inkább kitéve olyan veszélyeknek, amelyek különben nem állottak volna be.

Sokkal általánosabban ismert a mostoha gyermek helyzete is, minthogy újra kelljen felfedeznem, de szükségesnek tartom megemlíteni azt a végtelenül káros befolyást, amelyet azok az elvált szülők gyakorolnak fejlődő gyermekeik lelki világára, akik közt a vitatott gyermek, mint az inga, rángatnak jobbra-balra. Ezek a gyermekek igen sokszor teljesen kiköppennek erkölcsi egyensúlyukból, akárhányszor lesznek képmutatók vagy hazugok. Hogy ez beálljon, arra a versengő szülők mindent elkövetnek. A gyermek ösztönszerűleg annak fogja pártját, akinél éppen van s aki legutóbb kenyeret adott le ajándékaival vagy hízelgéseivel. Az is kétségkívül tapasztalat, hogy e viszonyokat a leánygyermek érzi meg legjobban, sokkal hamarabb és erősebben is sínyli, mint a fiú, úgy hogy minden hasonló esetben egyedül célszerű eljárásnak a zárt intézeti nevelés látszik, ha nem akarjuk veszélyeztetni a lelki fejlődést.

Beszélhetnék még azokról a káros befolyásokról is, amikért a zárt intézet, az internátus felelős s amelyek leginkább a szexuális ingerek korai felismerésében, egész osz-

tályok elrontásában egy rossz gyermek részéről, csúcsosodnak ki, de hiszen e viszonyok mindenki előtt ismeretesek.

Bárhova kövessük is a gyermeket, helyezzük el bármilyen környezetbe, az *a gyermek mindig alkalmazkodni* fog ahhoz, felveszi annak bűneit, erényeit; a klostromban nevelkedett leányt épen úgy meg fogjuk ismerni, mint ahogy külön típus az angol college-ek fiatal embere; mindig és mindenütt a környezet az, amely a gyermek veleszületett tulajdonságait jó vagy rossz irányban kifejleszti, elnyomja, esetleg teljesen újnak látszó tulajdonságokkal helyettesíti.

Hiába valók a legjobb öröklési viszonyok, ha rossz a környezet, amelyben a gyermek felnő s megvallom, nem hiszem el, hogy a mocsárba dobott liliom fehér tudjon maradni.

És még egy utolsó megfigyelés: mit gondolnak Önök, melyik az a gyermektípus, aki mindezek közt, bármely környezetben is, a legjobban van veszélyeztetve? Sajnos, igen sok esetben kellett magamnak e kérdésre feleletet adnom, hogy ez: az *egyke*.

Igen, igen ritka eset, hogy az egyke egész emberré fejlődjék lelkileg és testileg, akár a napszámos vityillójában, akár grófi korona árnyékában hajtja álomra a fejét. Az ilyen gyermeknek lelkivilága, különösen a jobbmódú polgári körökben, egészen más, mint más gyermeké. Ő a típusa a rendkívül korán érett, beteges idegrendszerű, a végtelenségig kényeztetett gyermeknek, aki már 10 éves korában nem gyermek.

Rámutattam néhány olyan dologra az elmondottakban, amelyekből kiviláglík a környezet döntő szerepe a gyermek lelki életének fejlődésében. *A környezet befolyása tulajdonképpen nem más, mint öntudatlan nevelés* vagy jó vagy rossz, vagy, amint legtöbbször látom, részben az egyik, részben a másik irányban.

Tudom, hogy e fejtegetések abban a főbűnben szenvednek, hogy csak a környezet hibáiról beszéltem, pedig beszélhettem volna a környezet jó befolyásairól is; ennek azonban az az oka, hogy az orvos szemével látok, aki a betegséget kutatja és látja meg hamarabb ösztönszerűleg. De, megvallom, az orvos kötelességének is tartom, hogy nevelési kérdésekbe, a gyermek lelki világának irányításába, esetleg a

környezet tanításába többet szóljon bele, mint az rendszeren történni szokott; a környezet ilyen irányú felvilágosítása, mint azt az elmondottakban vázolni iparkodtam, akárhányszor eredményesebb és hálásabb «lelki egészségtan» és «lelki gyógykezelés» lesz, mint patikaszeres rendelése.

Adatok a gyermek egyéniségének lélektanához.

Írta s a szolnoki nyilv. gyermektanulmányi értekezleten felolvasta:
dr. Nógrádi László, gimnáziumi tanár.

(Második és befejező közlemény.)

V.

A 14—15 év ismét a fejlődés egyik jelentős korhatára, még pedig nagyon jelentős. Ez a kor az egyéniség típus fejlődésében nagy változásokat tüntet fel. Ismét szinte matematikai pontossággal megállapítható, hogy a leíró típus kevesebb lesz, míg a megfigyelő s elmélkedő több. A leíró típus százalékszám a 14—18 évkor összes fokozataiban mindig alul marad a 40%-on is. Míg a megfigyelő és az elmélkedő típus két ízben túl is haladja az 50%-ot.

Ehhez járul még az is, hogy ezen korhatáron az esztetikai gyönyörködés már általánosnak mondható s a kritizáló hajlam is. Ez is a megfigyelő és elmélkedő típus sajátága s a fejlettebb intelligencia jele.

Mielőtt szorosabban szemügyre vennők az egyéniség típusfajait, lássunk néhány példát az adatokból.

A példákat korfokozat, illetve az egyes osztályok szerint csoportosítom. (Első csoport 14—15 év V. oszt., második csoport 15—16 év VI. oszt., harmadik csoport 16—17 év VII. oszt., negyedik csoport 17—18 év VIII. oszt.)

Első csoport: Tiszta elmélkedő típus látszik a következőben: «Édes a viszontlátás öröme. Két rokonérsű vonzódik egymáshoz. Ha távol van az, akit szeretünk s tudjuk, hogy minket is szeret, vágyódunk utána s a távolból megjön az a rokonszív, örömmel sietünk azt a miénkkel egyesíteni. Ez van élethűen kifejezve a bemutatott képen. Két szerelmes szív messze esik egymástól a sors rendelése

folytán s mikor látja a szerelmes nő hosszú távollét után a hozzá közeledő kedvesét, tárt karokkal siet kebelére fogadni azt. Nagy lelkiöröm látszik egész arcán, tehát az arcon kifejezett örömet a lélek öröme kelti s így az arcon kifejezett öröm mintegy megtárgyilagósítja a lelkiörömetek.» Hogy mi van a képen, arról szó sincs. Nem a kép tárgyát írja le, a kép tárgya csak alkalmat szolgáltat arra, hogy elmélkedjék, következtessen.

Megfigyelés van a következőben: «Egy kikötő van előttünk. Tündéri táj. A háttérben lilás, ködbe vesző hegy ormai látszanak s egy vár lilás bástyái tűnnek a szemlélő elé. Az előtérben, egy oszlopos tornácon egy fiatal szőke asszony várja hazatérő ifjú urát. Aranyos hajával ellentétben ura kondor fekete fürtei s szelíd hófehér arcával a férfi napsütötte ábrázata. Körülötte galambok szálldogálnak. Talán ép mostan etette őket s e váratlan öröm szakította meg kedves munkáját. A férfi kitárt karokkal jön már a tornác lépcsőin. Háta megett meztelen rabszolgák görnyedeznek a súlyos ládák alatt, mikben valószínűleg kedves ajándékot hoz ifjú nejének. A parton tarka tömeg nyüzsög, mely talán azt a nagy hajót várja, mely a vár mellett vesztegel. Az egész képen a középkori gazdagság ömlik el s üde, eleven színeivel kedves hatást tesz a nézőre». Így.

Amint elolvastam ezt a szép, egyenletes kis dolgozatot, önkénytelenül is az jutott eszembe, hogy mennyire máshangú a legtöbb gyermek iskolai magyar dolgozata. Milyen szánalmas dadogás ehhez a szívből, mondjuk egyéniségből fakadó mondatokhoz képest. Persze, a dolgozatok legnagyobb része szánalmas reprodukció, utasításokkal agyonra gázolt anyag, nagy romhalmaz, melyet a tanár egyénisége, tudása rak a gyermek egyénisége elé. Mozdulni se tud szegény gyerek, mindenfelül bilincseket, hurkokat érez, hogy fogják a lábát, fojtogatják a nyakát. Az iskolai «felvilágosító», «útbaigazító» előkészítő magyarázat homállyal teli szakadékokat, rejtelmes eszme s gondolatködöket hömpölyít elő, melyben nem lát világosan semmit a gyermeklélek, mert az egyéniség nem láthat a maga szemével, hiszen rárakta a magyarázat épen azokat a szemüvegeket, melyek az ő szemének nem valók. A sok útbaigazításban meg úgy eltéved aztán, hogy végre is kénytelen vaktába nekivágni.

Nem okosabb volna-e, a centiméterrel kiszabott témák helyett olyanokat kitűzni, melyekben a gyermek egyénisége sugallatát szabadon követhetné, szóval nem arra volna utalva, hogy az útbaigazító bölcsesége lábán, hanem a magáén járjon. Az ilyen dolgot azután dolgozás, a lélek munkája volna csakugyan, nem egyszerű másolás s amennyire értékes volna a gyermekre magára, ép annyira tanulságos magára a tanítóra, mert a gyermek egyéniségét ezúton alaposan megismerhetné. S nem azt látná, hogy a gyermek jól vagy rosszul halmozott-e fel bizonyos anyagot, hanem azt tapasztalná ki, hogy az egyéniség s vele a szellemi fejlődés erőinek fogyatékosága, hiányai hol vannak s hogyan kellene pótolni. Szerintem ez fontosabb, mert hiszen a nevelés végső célja ez, nem pedig az, hogy tankönyvek s magyarázatok anyagarmadáit halmozza fel a gyermeklélek.

De menjünk tovább. Tudós típusú a következő adat: «Első pillantásra Dumas «Őrült a trónon» című művéből az a rész jut eszembe, melyben Neró császár a görög versenyekben részt akar venni s evégből Görögországba megy. Kiszáll a tengerparton s ott játszadozik egy 16 éves leány, ki nem is tudja, hogy ez az ember, ki után a szolgák rengeteg podgyászt hoznak, a rettegett Neró s gyermekies naivsággal üdvözlí. A képen különösen megragadta figyelmemet a szín-harmónia. Nem túl rikító.»

Ime, a képről semmit se mond, csak azt mondja el, amit ismereteiből a képhez fűzhetett.

Második csoport. Megfigyelő típus van a következőben: «A megszemlélt szobor egy lónak a végső viaskodását ábrázolja egy farkassal. A ló szabadon csaponghatott, mikor az éhező vad farkas megrohanta és szokott módjával az állatnak nyakát, illetve torkát harapja ketté. A ló két hátsó lábára támaszkodva, mellső lábait a levegőben tartva védekezik, míg a farkas a ló felemelt mellső lábaira ugorva végzi vérszomjas munkáját. A ló egész testalkata a védő állás, a kidagadt erek, talán a hangos hörgés, melyet a ló nyitott szája árul el, a végső erőfeszítést mutatja az életben maradásért. A farkas is, mivel éhes, a megélhetésért küzd és jó zsákmányra tesz szert. A szobor küzdést ábrázol a megélhetésért.»

Érdekes a befejező mondat. Nem elégedett meg azzal,

hogyan leírta azt, amit látott, hanem még össze is sűrítette a szobor tárgyát egyetlen mondatba.

Harmadik csoport. Elmélkedő típust némi érzelmes típus árnyalattal látunk ebben: «A szobor igazán klasszikus jelenetet ábrázol: élet-halálharcot. Az élet megmentéseért küzdő ló micsoda erőt fejt ki, mint akarja magáról lerázni ellenségét. Ágaskodik, hogy nyakát ne bántsák, mintha tudná, hogy ott a legveszedelmesebb, ha megsérti. A farkas pedig ép a nyakára áhitozik, csak ezt akarja átharapdálni és aztán a zsákmány megvan. Milyen ellenállást fejt ki, hogy a ló le ne bírja rázni magáról, milyen erővel karolja át a ló nyakát és harapja azt. Előttünk van megelevenedve egy jelenet holt anyagból és mégis beszél. A szobrász átérzve a jelenetet, öntötte érzését ércebe s azt én is átérzem, hogy milyen pillanat lehet az, mikor egy egyén szabadulni akar ellenségétől, aki életét akarja elvenni és nem bír menekülni. A szobor tehát elég kitűnően sikerült, a szobrász elérte célját.»

Ime, ebben már esztetikai mérlegelés is van. Ugyancsak elmélkedő típus van a következőben is, de csupa erkölcsi vonatkozással átszőve: «A nemességet megtámadta a világon oly nagy előszeretettel használt eszköz: a rágalom. Nem bánja, akármit bárhogyan, de azért megtámadja. Azt hiszi, hogy neki van annyi erkölcsi súlya, hogy a legszentebb dologgal is felveheti a harcot. S meg is teszi. Támad, gyaláz, rágalmaz mindent, amiből érzi, hogy őneki lesz haszna. A legszentebb eszméből csinál magának eszközt s azzal védi a maga nem igazát... És fájdalom, gyakran, sőt a legtöbbször meg kell hátrálnia, oda kell hagynia a csatateret.»

Amint látjuk, csupa elmélkedés az egész. Úgy ez a két példa, mint az elmélkedő típusra idézett példák eléggé igazolják azt, hogy teljes joggal vehetjük az egyéniség külön típusfajának az elmélkedő típust. Igaz, hogy ebben a megfigyelő s képzeleti típusból sok van, de egyik se egészen, mert az elmélkedő típusra idézett példákban, amint láttuk, a tárgy erősen háttérbe szorúl, de helyébe nem jön más, mint a képzeleti típusnál. Itt a fő a következtetés, az okoskodás, szóval az elmélkedés.

A következő, negyedik csoportból való példa is az elmélkedő típus sajátosságait tünteti fel: «A felmutatott kép azon impressziókat ébresztette föl bennem, melyeket a

magamfajta ifjú érez akkor, mikor hosszú útjáról hazatér, vagy mikor például egy nő viszontlátja rég távol levő, talán elveszettnek hitt jegyesét. Tárt karokkal fogadja a nő a fiatal — azt hiszem római embert. De talán a római ifjú arcának képe nem fejezi ki egészen a boldog szerelmest, vagy talán a fanyarságra hajló képe a megilletődéstől van-e, nem tudni. A kép csoportosítása, az összhang, azonban nagyon megragadta figyelmemet. Különösen sikerültnek tartom a két rabszolga erőteljes alakjának a megfestését: a görnyedő alakok izmait gyönyörűen festette le a festő. A háttérben levő két hajót is szépen lefestette. De már nem élethű, nem elég kifejező az ifjút váró nő alakja: talán nem elég meleg, inkább olyan udvarias fogadás színezete van. Ez a kis szépséghiba azonban nem változtat azon a benyomáson, melyet — mint említettem — az összhang tett rám.»

Lássunk egy példát a leíró-típusra is: «Táj: zöld mező, melyet egy folyó szel át. Háttérben kéklő hegyek, az ég félig felhős, a levegőben fehér madarak röpködnek, a folyón a háttérben két hajó áll. Előtérben valószínűleg egy épület oszlopcsarnoka. Jobbra egy díszes oszlop. Előtérben a baloldalon vörös trónon egy férfi áll piros palástban. Egy szőke asszony, világos ruhában, nyújtja feléje karjait. A nő ruhája kissé ki van vágva, az ujjakon vörös díszítés látható. A nő mögött egy fekete hajú nő áll. Arcvonásából ítélve, valószínűleg szolgáló. A trón két oldalán hátul egy-egy csupasz teherhordó. Vállukon ládákat cipelnek, derekuk fehér övvel van körülfonva. Az oszlopcsarnok talapzata fehér kockakövekből áll. A férfi tekintete gúnyosnak mondható, a nő azonban szeretettel tekint rá. Baloldalon hátul korlát, vagy hídkarfa.»

Ez a leírás úgyszólván az aprólékosságig teljes — és mégis, azt hiszem, kevésbé határozott s kifejező képet rajzol meg, mint az előbbi, az elmélkedő típusú. A nyolc éves kis ember így irt le: láttam lovat: farka van, füle van, szeme van sat. Elsorolta a ló részeit, de azért mi nem azt a lovat láttuk, amelyről ő szólt, hanem ezt, amilyent mi elgondoltunk. Ép így a fenti leírásban is látunk képet, de azt a képet látjuk, amelyet mi a leírt részletekből összerakunk, míg az elmélkedő s ép így a megfigyelő típusú is egy képet rajzol, de úgy rajzolja meg, hogy mi azt a képet fogjuk látni,

amelyet ő megrajzolt. Ime, a leíró típus csak reprodukál, míg a megfigyelő, elmélkedő s ép így a képzeleti is teremt. *Ennélfogva a fejlődés magasabb fokának kell tartanunk az egyéniség ezen típusfajait.* Szolgáljon ez megokolásául az előbbi fejezetben tett állításomnak, hogy tudniillik a szellemi fejlődés más-más korában az egyéniségnek más-más típusai jutnak túlsúlyra, mondjuk így: a normális szellemi fejlődés abban áll, hogy az egyéniségben az értékesebb típusfajok is kifejlődnek. S amint mindjárt látni fogjuk, adataim számokkal igazolják, hogy az egyéniség típusfajai milyen irányban, illetve sorrendben fejlődnek. Előbb még egy példát lássunk az elmélkedő típusra: «Ez a kis szobor nekem igen tetszett. Hűen fejezi ki, mikor a farkas megtámad előlről egy lovat. Akkor ez persze önkénytelenül felemelkedik hátsó lábára, a farkas pedig mintegy ezt a pillanatot várja, felugrik, a nyakába harap, sőt még a lábait is megtámasztja a ló szügyében, illetve felemelt lábán. Amint mondtam, jól kiválasztott mozdulat, jól van kidolgozva s az arányok is igen jók. Jól van kifejezve a megijedt ló, mikor nyakát a farkas át akarja harapni s kitérte száját. Jó minden a szobron, mozdulatok sat. mind, csak azt az egyet nem találom, ami pedig szintén fontos lenne, tudniillik a farkas arculatát, azt a dühöngést, vicsorított fogakat, mikor áldozatára ugrik s nyakába harap. Ezt nem találom rajta, máskülönben jó s nekem tetszik. Ez a fő hibája, no meg aztán úgy tűnik fel, mintha a farkas egy kicsit kicsiny volna a lóhoz. Ez azonban nem olyan lényeges, mint az előbbi.»

Egész kis esztetikai fejtegetés... Ime tíz esztendő alatt hová fejlődött az egyéniség. Tíz év előtt még csak a betüket látta: a ló egyes testrészeit, most az egész alkotást át tudja tekinteni, látja a formákban kifejezett lelket, tartalmat, sőt már meg is bírálja. Nemcsak el tudja olvasni a gondolatot, hanem egész bátran azt hiszi, hogy ő helyette jobbat is tud mondani. Csodálatos szép dolog s ez a belső fejlődés a maga fősége arányaival tisztán emberi. A csirájából kinőtt fácska egész belső tulajdonságaiban már egészen fa. A fiatal állat csak testi gyöngeségben más, mint az idősebb, de *a gyerek, ime nemcsak az embertől, hanem a fejlődés különböző fokozatain még a gyermektől is különbözik!* Nemhogy kis ember volna tehát, hanem még kis gyerek se olyan értelemben viszo-

nyitva a felnőttbb gyerekekhez, mint a régi, hasznavehetetlen pedagógia viszonyította az emberhez. A gyerek belső fejlődése a legcsodálatosabb átalakulás, mely a benne rejlő erőktől hajtva a mindenség alakulásának képét rejti magában: vala chaos, köd s aztán lett a folyékony tűz és aztán a szilárd mag: a föld. Kőd, tűz és föld, íme az alakulások határvonalai, egymásból lettek, de mindenik más-más. A gyerek is más-más fejlődésének minden határán. Ez olyan nagyszerű és mégis szinte kézzel fogható, világos és megérthető!

Nyert adataim alapján a következő típusfejlődési táblázatot állítottam össze (IV. tábla).

VI.

Ha már most összevetjük ezen táblázatot a harmadikkal, akkor azt találjuk, hogy egyszerre erősen megcsappant a leíró típus. Míg a 13–14 év korhatárrig mindig több volt a leíró típus, most egyszerre alászállt. Eltekintve már most a többi típus-fajtól, csak pusztán három típus-fajt, nevezetesen a leírót, megfigyelőt és elmélkedőt véve figyelembe, *melyek véleményem szerint az egyéniség alap típusfajai*, úgy találjuk, hogy a 14–15 év korhatáron felül ezen típus-fajokkal szemben a leíró típus inferioritásban van, még pedig úgy a kép, mint a szobor szemléletével nyert egyéniség adatok szerint. Olykor alul marad mind a két típus-fajjal szemben, mint a 15–16 év határán (VI. oszt.), hol a kép szemléletében a leíró típus 15·80%, míg a megfigyelő 42·10% s ép ennyi az elmélkedő is; a szobor szemléletében pedig a leíró 10·5, a megfigyelő azonban 31·60%, az elmélkedő pedig 47·10%. De bárhol is több mindig vagy a megfigyelő, vagy az elmélkedő, mint a leíró; mégpedig ahol az elmélkedő százalékszámá kisebb, ott a megfigyelő több s megfordítva. *Szóval egészen világos, hogy a 14–15 év korhatárától az egyéniségben a megfigyelő s elmélkedő típusfaj az uralkodó.* Ebből pedig azt következtethetjük, hogy a szellemi fejlődés típusfajai így következnek egymásután: *az alsóbb fokon a leíró, a felsőbb fokon a megfigyelő s elmélkedő.* A szellemi fejlődéssel mindjobban csökken a leíró típus s mind erősebben kifejlődik a megfigyelő s elmélkedő. A szellemi fejlődés típus-faja tehát a megfigyelő s elmélkedő típus. Emellett bizonyít az is, hogy a bíráló

IV. tábla.

Osztály, illetve kor	K é p												S z o b o r					
	t í p u s a i s z á z a l é k k a n												gyönyörködés	birálat	erkölcsi vonalkozás			
	leíró	megfigyelő	elmélkedő	érzelmes	tudós	képzelti	gyönyörködés	birálat	erkölcsi vonalkozás	leíró	megfigyelő	elmélkedő	érzelmes	tudós	képzelti	gyönyörködés	birálat	erkölcsi vonalkozás
V. oszt. 14-15 év	33-34	19-04	33-34	—	4-76	9-52	14-28	9-25	—	23-84	—	57-12	14-28	4-76	—	—	19-04	14-28
VI. oszt. 13-16 év	15-80	42-10	42-10	—	—	—	10-52	5-26	—	10-50	31-60	47-10	—	—	10-50	15-80	10-50	5-26
VII. oszt. 16-17 év	20	45	20	10	—	5	15	25	—	5	55	30	5	—	5	10	10	—
VIII. oszt. 17-18 év	31-56	26-36	42-08	—	—	—	42	36	—	10-58	31-56	57-86	—	—	—	36	63-12	10-58
V-VIII. o. 14-18 év	25-17	33-12	34-38	2-5	1-19	3-64	20-45	18-94	—	12-48	29-54	48-10	4-82	1-19	3-87	15-45	25-66	6-5

hajlam a kép szemléletében 9·25⁰/₀, 5·26⁰/₀, 25⁰/₀, 36⁰/₀, a szobor szemléletében 19·04⁰/₀, 10·50⁰/₀, 10⁰/₀ s a legfelső osztályban már 63·12⁰/₀! Holott a 14—15 évig alig jelentkezett.

Hogy a fent jelzett törvényszerűséget a típus-faj fejlődésében még világosabban láthassuk, a kép és szobor típus-fajaiból csináljunk egy egységes típus-táblázatot oly módon, hogy az egyező tipusszázalékokat összeadva a két táblázathól s az összeget kettővel osztva, az így nyert százalék arányszám lesz az egységesített táblázat típus százalékszám.

Az így nyert tábla a következő (V. tábla) egységesített leíró, megfigyelő s elmélkedő típus-faj százalékszámokat tünteti fel:

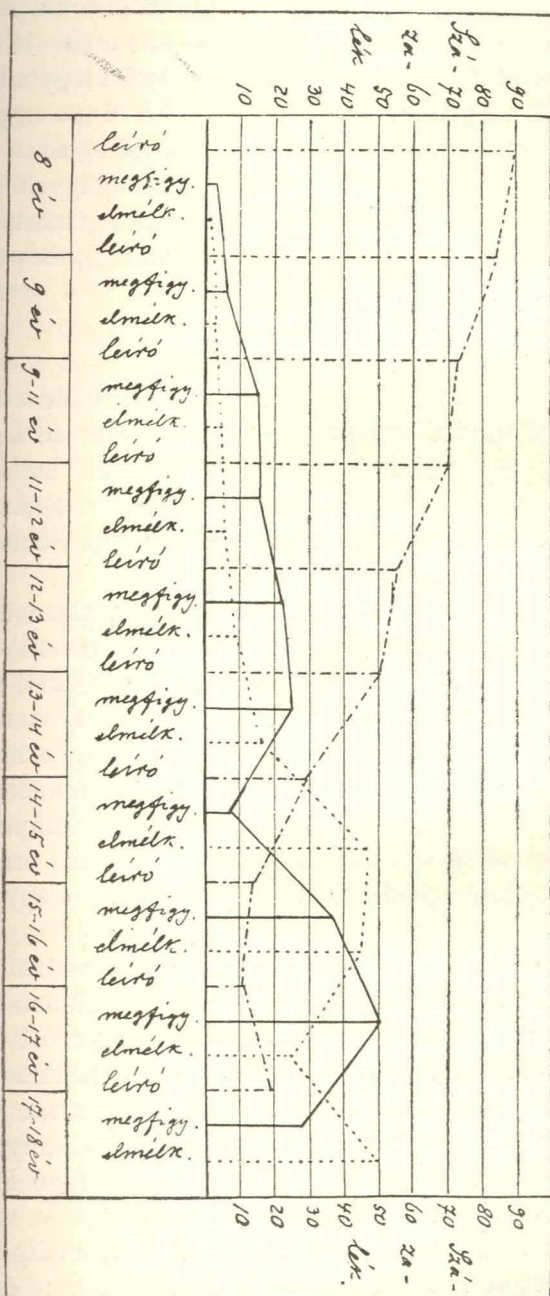
V. tábla.

Osztály, illetve kor	III. el. o. 8 év	IV. el. o. 9 év	A gimnázium, polgári fiú és leányiskola							
			I o. 9—11 év	II. o. 10—12 év	III. o. 12—13 év	IV. o. 13—14 év	V. o. 14—15 év	VI. o. 15—16 év	VII. o. 16—17 év	VIII. o. 17—18 év
leíró	90·73	84·26	73·19	73·13	56·87	50·01	28·59	13·15	12·5	21·7
megfigyelő	1	6·6	13·25	14·78	21·41	25·16	9·52	36·85	50	28·96
elmélkedő	1	1·97	4·23	5·57	10·47	18·41	45·23	44·60	25	49·97

Egy tekintet erre a táblára s rögtön meggyőződünk arról, hogy szinte zavartalan pontossággal fogy lefelé a leíró típus. Csak az utolsó fokon szökik fel a százalékszám. Látjuk továbbá, hogy fokozatosan és szintén csaknem zavartalan pontossággal nő a megfigyelő típus-faj százalékszám. Hirtelen csökkenés csak az V. s a VIII. osztályban van. Ugyanezt tapasztaljuk az elmélkedő típusfajnál is. Ennek fejlődésében csak a VII. o.-nál van némi csökkenés a százalék növekedésében. Megállapítható még az is, hogy a megfigyelő típus hamarabb fejlődik, mint az elmélkedő egész a 13—14 éves kor határáig, innen kezdve azonban az elmélkedő típus a legerősebben fejlett.

Az ötödik tábla alapján megszerkeszthetjük az egyéniség típus grafikai táblázatát (VI. tábla). Ez a grafikai táblázat eléggé beszél. A típus-faj százalékvonalak közül a leíró s megfigyelő típus százalékvonalai a 14—15 éves kor határain

VI. tábla.

metszik egymást, ezután nem; a leíró s elmélkedő típus százalékvonalai ugyancsak ezen kor határán s ezután nem. A típus-faj fejlődés még egyenletesebb képet ad, ha a megfigyelő és elmélkedő típusoknak a 13—14 s a 16—18 év határán mutatkozó ellentétes fejlődését egymással kiegyenlítjük. Ezt annál inkább megtehetjük, mert ez a két típus úgy is rokon s hozzá egyenletes párhuzamos fejlődése egészen bizonyos. Ha ezt megtesszük, akkor a leíró s a megfigyelő-elmélkedő típus vonalak a 14 év korhatárán metszik egymást, mégpedig a leíró típus eső, a megfigyelő-elmélkedő típus pedig emelkedő vonalban.

VII.

Azt hiszem ennek alapján, a szellemi fejlődés különböző típusainak fejlődését ha nem is kimutattam, de legalább rámutattam erre a fejlődésre. S valószínűnek kell tartanom, hogy azt, a mit én majd másfélezer adat alapján megállapítottam, az egyéniség típus kutatás további adatai nem lemontani, hanem megerősíteni fogják.

Hogy ennek a típus fejlődés megállapításának nem csekély pedagógiai fontossága van, az nagyon természetes. A pedagógiai konzekvenciák levonásakor figyelembe kell vennünk a gyermekérdeklődés terén végzett kutatás eredményeit is. Csak rá akarok mutatni arra most, hogy a gyermek érdeklődése a 14 év korhatárán alul a tisztán elméleti tárgyak (számтан, nyelvtan) iránt oly csekély volt s annyira nagyon is kedvező a leíró (természetrájk, történelem) iránt. Ime, a gyermek egyéniségének típus fejlődéséből magyarázhatjuk meg ezt.

Ismétlem, csak rámutattam erre, de pontról pontra ki tudnám mutatni még a játék iránti érdeklődésben is az egyéniség típus és az érdeklődés kapcsolatát. És most azt kérdezem, kételkedhet-e még valaki a gyermek tanulmányozásának fontosságában. Igazán, a nevelés csak akkor lesz igazi tudomány s művészet, ha nem vaktában amúgy behunytt szemmel, hanem a biztos s öntudatos tudással ellátva fognak a nevelők a gyermek csodálatos világában járni.

És sok mindennek meg kell változni, eddig csalhatatlannak hirdetett módszereknek össze kell omlani és az újnak életbe lépni, új módszernek, a tantárgyak oly beosztásával,

amely nem fogja kinzó kamrába szorítani a gyermek egyéniségét, hanem harmoniába állva vele, az egyéniség s vele a szellemi fejlődés biztos s határozott evolúcióját segíti elő.

Mielőtt végeznék, még egy dolgról kell szólnom.

Említettem munkám elején, hogy tiszta típus igen kevés van s hogy az egyéniségnek más-más körülmények között más típusfaja nyilatkozik meg erősebben. Vizsgálódásom módszere olyan volt, hogy habár névleg nem is tudtam, ki adta a feleletet, de mivel egy-egy tanuló egyforma számú két papírlapra írta mondani valóját, ennél fogva pontosan megállapíthattam azt, hogy a kép és szobor szemléletében hogy egyezett és mennyiben különbözött a megnyilatkozó típus. Az egybevetések alapján azt találtam, hogy a két külön szemléletben legtöbb esetben egyezett a típus az elemi iskolában, 79% s a polgári leányiskola első osztályában. Erősebb az ingadozás a gimnázium V. osztályában (14—15 év) s a polgári iskola III. osztályában (12—13 év). Egyébként a típus egyezés a nagyjátlagban az 50%-on felül van mindig. Az erre való tábla a következő (VII. t.).

El nem hallgathatok még valamit. Nevezetesen azt, hogy igen szükségesnek tartanám, ha egységes egyéniség kutató kép szerkeszternék. Egy ilyen kép, mely minden tekintetben megfelelné a tudományos célnak, sokkal biztosabbá tenné az egyéniség kutatását. A képet úgy kellene szerkeszteni, hogy az egyéniség különböző típusfajai megnyilatkozására alkalmas lenne. Ez pedig igen lényeges, mert fő fontosságú kérdés az, hogy az egyéniség típus fejlődését teljesen megismerjük. Nálunk ezen a téren még igen sok a tennivaló, alig történt valami. Sok, sok s különböző iskolába járó gyermek egyéniségéről kell adatot gyűjteni, hogy az egyéniséget, az egyéniség típusfajait s fejlődésüket megismerjük. Egyéniség ismerete nélkül hogy lehet tanítás, kérdezem. S vajjon minden nevelő született nevelő-e, hogy a vele született képességgel tudja megoldani a nevelői feladatot. Hajdanában több hivatásos nevelő volt! De mindegy, a hivatásos nevelőnek is tanulni kell, a gyermeklélek ismerete kezében hatalmas eszköz.

Hogy az egyéniség megismerése milyen hatalmas pedagógiai eszköz lesz, azt hiszem fenti fejtegetéseimből, habár halványan is, mégis kitűnt. Elsőrangú feladat tehát az egyéniség terén tovább kutatni úgy lélektani, mint pedagógia-

VII. tábla.

Osztály, illetve kor	elemi	polgári leány	polgári fiú	gimnázium
	típus egyezés százalékokban			
I. o. 9—11 év	—	90	60	65
II. o. 11—12 év	—	76	64	51
III. o. { elemi 9 év másutt 12—13 év	79	58	38	56
IV. o. { elemi 8 év másutt 13—14 év	79	57	55	48
V. o. 14—15 év	—	—	—	38
VI. o. 15—16 év	—	—	—	68
VII. o. 16—17 év	—	—	—	50
VIII. o. 17—18 év	—	—	—	57
Összegezés: I—IV. o.	79	70	54	55
V—VIII. o.	—	—	—	54

célből. A most elmondottokból kitűnik, hogy az egyéniség típus fejlődése határozott törvényszerűséggel történik. Ezen törvényszerűséget megállapítottam, adataim alapján az egyéniség típusfaj fokozatos fejlődését s ezen fejlődés irányát meghatároztam, a későbbi kutatás kötelessége lesz, hogy ezen nagyfotosságú gyermeklélektani kérdésben az én eredményeimet illetőleg a helyeslő vagy cáfoló szót kimondja.

Az iskolába lépő gyermek.

Irta: **Szász Irén**, igazgató Budapesten.

(Harmadik és befejező közlemény.)

Az eddig közölt adatokból kitűnt, hogy nemcsak a testileg kevésbé fejlett, hanem az átlagosnál jobban fejlett gyermekek sem állják ki a versenyt értelmi képesség dolgában azokkal a társaikkal, akiknek testi fejlettsége az átlagot éppen eléri. Különösen feltűnő ez abban a táblázatban, ahol az adatok a gyermekek testmagasságának a szempontjából vannak csoportosítva.

Mielőtt azonban a megelőzőkből részletes következtetéseket vonnánk le, számolnunk kell azzal a körülménnyel, hogy a test magassága és a test súlya egymással szoros okozati összefüggésben lévén, mikor magasság szerint csoportosítottuk az adatokat, önként állott elő, ha nem is pontosan de nagyjából, a testsúly szerint való osztályozódás is. Tekintve, hogy a súly a magassághoz való viszonyában mint okozat szerepel, megfordítva még inkább áll a dolog. Szóval, mint-hogy a csekély magasság a csekély testsúllyal, az átlagos magasság az átlagos testsúllyal, a nagy magasság a nagy testsúllyal rendesen együtt jár, az előbbi táblázatok nem nyújtanak tiszta képet arról, hogy a testi fejlettség ezen két tényezője közül, a testmagasság és testsúly közül, melyik gyakorolja a döntő, esetleg egyedüli befolyást az értelmi képességre. Evégből külön fogjuk vizsgálni azoknak a gyermekeknek az adatait, akik *csak* az átlagos magasságot érték el, és külön azokét, akik *csak* az átlagos súlyt érték el. (33. táblázat.)

Az értelmi képesség foka	Csak az átlagos magasságot érték el (Az átlagos súlyt vagy el sem érték, vagy meghaladták)	Csak az átlagos súlyt érték el (Az átl. magasságot vagy el sem érték, vagy meghaladták)
I.	57·14 ^o / _o	40 ^o / _o
II.	28·57 ^o / _o	30 ^o / _o
III.	14·29 ^o / _o	30 ^o / _o

Ezen táblázatot vizsgálva azt látjuk, hogy az átlagos magasság *önmagában is* kedvezően képes befolyásolni az

értelmi képességet, ellenben az átlagos testsúly nem. Az átlagos magasságnak az adatai még ebben az alakban is sokkalta kedvezőbb eredményről számolnak be, mint az átlagot el nem érők és az átlagot felülmúlók táblázata. Ellenben az átlagos súlyt elérők adatai ebben a táblázatban az átlagos magasságúak kizárása folytán minden tekintetben feltűnő hanyatlást mutatnak. Ebből az következik, hogy *amíg a gyermeknek magasságbeli állapota igenis határozottan és erősen befolyásolja annak értelmi fejlettségét, addig a gyermek abszolút testsúlya arra semmi behatással nincsen.*

Tekintsük meg még egyszer a 31. táblázattal (4. szám 86. l.) való összehasonlítás céljából a legutolsó kimutatásban a *csak* az átlagos magasságot elérőkre vonatkozó százalékszámokat. Ebben az utolsó (33.) kimutatásban az átlagos magasságot elérőknek csak egy kisebb csoportja foglaltatik, azoknak a csoportja, akik átlagos magasságúak, *de nem átlagos súlyúak.* A 31. táblázat középső rovatában az *összes* átlagos magasságúakra vonatkozó adatokat találjuk. Ezek az adatok jóval kedvezőbb állapotokat mutatnak, mint ama kisebb csoport adatai. Ebből az tűnik ki, hogy eme kisebb csoport (az átlagos magasságúak, *de nem átlagos súlyúak* csoportja) az átlagos magasságúak összességének kevésbé értékes részét teszi.

Már fennebb megállapítottuk azonban, hogy az abszolút testsúly az értelmi képességet nem befolyásolja. Úgy tűnhetik föl, mint hogyha a mostani állításunk ezzel ellentétes volna. Ámde ez a régebbi ítéletünk csupán az *abszolút* testsúlyra vonatkozott. Másképpen állhat a dolog a test magasságához mért *viszonylagos* súlyra nézve. Ha tehát azok, akik átlagos magasságúak, *de nem átlagos súlyúak*, nem mutatják a legkedvezőbb eredményt: ezt nem az *ő abszolút* súlybeli, hanem az *ő viszonylagos* súlybeli állapotuknak kell tulajdonítani. Ezzel azt is kimondottuk, hogy *összefüggést látunk a gyermeknek a magasságához mért viszonylagos súlya és értelmi fejlettsége között.*

Ennek az összefüggésnek különféle vonásait fogjuk kutatni az alábbi táblázatokban.

A testsúlynak a magassághoz mért viszonyát kutatva, a különböző magassági fokozatokban kifejeztük az 1 cm.-re eső súlyt grammokban. Ezeknek a viszonzszámoknak a föl-

használásával fogjuk a most következő táblázatokban az adatokat csoportosítani. (34. táblázat.)

Az értelmi képesség foka	Az átlagos magasságot elérték		Az átlagos magasságot nem érték el		Az átlagos magasságot meghaladták	
	Megfelelő (átlagos) viszony-számok 180—190	Meg nem felelő (kicsiny v. nagy) viszony-számok	Megfelelő (kicsiny) viszony-számok	Meg nem felelő (átlagos v. nagy) viszony-számok	Megfelelő (nagy) viszony-számok	Meg nem felelő (átlagos vagy kicsiny) viszony-számok
I.	70 ⁰ / ₀	57·90 ⁰ / ₀	52·94 ⁰ / ₀	41·67 ⁰ / ₀	36 ⁰ / ₀	29·41 ⁰ / ₀
II.	20 ⁰ / ₀	31·57 ⁰ / ₀	23·53 ⁰ / ₀	25 ⁰ / ₀	40 ⁰ / ₀	47·06 ⁰ / ₀
III.	10 ⁰ / ₀	10·53 ⁰ / ₀	23·53 ⁰ / ₀	33·33 ⁰ / ₀	24 ⁰ / ₀	23·53 ⁰ / ₀

Ez a táblázat az átlagos magasságot elérőket, el nem érőket és meghaladókat két-két csoportba osztja: a testmagasságuknak megfelelő súlyúakra és a testmagasságuknak meg nem felelő súlyúakra. Mindvégig azt látjuk, hogy *ahol a gyermekek súlybeli állapota az ő magasságuknak meg nem felel, az értelmi képesség kedvezőtlenebb*. Így az átlagos magasságot elérőknek második csoportjában az elsőrendű képességeknek a száma jóval kisebb, mint az első csoportban. Ugyanezt találjuk az átlagos magasságot meghaladóknál is. Az átlagos magasságot el nem érőknél még feltűnőbb a hanyatlás a második csoportban: itt nemcsak az elsőrendűek százalékszámára csökkent erősen (11-gyel), hanem körülbelül ugyanannyival emelkedett a harmadrendűek százalékszámára.

Itt önként fölvetődik az a kérdés, miért van az, hogy az átlagos magasságot el nem érőknél még sokkal erősebben érezeti magát a meg nem felelő viszonylagos testsúlynak a hatása. Az átlagos magasságúak között a meg nem felelő súlyúaknak egy része aránylag nehéz, más része pedig aránylag könnyű. Ha az átlagos magasságot meghaladó gyermeknek a viszonylagos súlya nem megfelelő, az azt jelenti, hogy a gyermek aránylag könnyű. Ha ellenben az átlagos magasságot el nem érő gyermeknek a testsúlya nem felel meg az ő magasságbeli állapotának, az pedig azt jelenti, hogy a gyermek aránylag súlyos. Tudjuk azt, hogy a test növése előzménynek, a súlybeli gyarapodása következménynek tekinthető. Ebből az következik, hogy az aránylag nagy testsúly jobban eltér a normális állapottól, mint az aránylag csekély testsúly.

Természetes tehát, hogy az aránylag nagy testsúly káros hatása (az átlagos magasságot el nem érőknel) az értelmi képesség szempontjából is erősebb mértékben mutatkozik, mint az aránylag kicsiny testsúlyé.

Az is szemellátható, hogy a viszonylagos testsúlynak a befolyása az értelmi képességre sokkal csekélyebb, mint a testmagasság befolyása. Csak össze kell hasonlítanunk az átlagos magasságot elérők második csoportját akár az el nem érőknek, akár a meghaladóknak első csoportjával. Azt látjuk, hogy akik átlagos magasságúak, de viszonylagos súlyuk nem megfelelő, sokkal kedvezőbb állapotokat mutatnak, mint azok, akiknek viszonylagos súlya megfelelő ugyan, de testmagassága eltér az átlagtól.

A gyermek magasságának és viszonylagos testsúlyának a hatásán kívül még egy harmadik tényezőnek: a gyermek korának a befolyását is vizsgáltuk az értelmi képesség szempontjából. Nézzük meg most már, milyen erős ez a befolyás és főképpen, hogy fölülmúlja-e a másik két tényező befolyását; más szóval, hogy a gyermek esetleges nagyobb kora képes-e pótolni a kellő magasságbeli vagy súlybeli fejlettség (most már a viszonylagos súlyt értve alatta) hiányát. Természetes, hogy itt csak olyan korbéli különbségekről lesz szó, amelyek az iskolába lépő gyermekek között fennálhatnak.

A dolog megvizsgálása céljából a rendelkezésünkre álló adatokat ekként csoportosítottuk (35. táblázat):

Az értelmi képesség foka	Legfiatalabb korosztályhoz tartozó átlagos magasságuk	Legidősebb korosztályhoz tartozók	
		az átl. magasságot nem érték el	az átl. magasságot meghaladták
I.	63·64%	50%	22·22%
II.	18·18%	28·57%	50%
III.	18·18%	21·43%	27·78%

A legfiatalabb korosztályhoz tartozó átlagos magasságuk százalékszámai értelmi képesség dolgában sokkal kedvezőbb állapotokról tanuskodnak, mint a legidősebb korosztályhoz tartozó nem átlagos magasságuk százalékszámai. A testmagasság jelentősége tehát messze fölülmúlja a korkülönbség jelentőségét.

A viszonylagosan megfelelő súlynak és korkülönbségnek a jelentőségét most akként kellene összehasonlítani, hogy a legfiatalabb korosztályhoz tartozó azon gyermekeknek az adatait, akiknek viszonylagos súlya megfelelő, szembe kellene állítani azoknak a legidősebb korosztályhoz tartozó gyermekeknek az adataival, akiknek viszonylagos súlya nem megfelelő. Természetesen mindkét csoportban csak egyazon magasságbeli állapotnak szabadna szerepelnie, vagyis mindkét csoportban vagy csupa kicsiny, vagy csupa átlagos magasságú, vagy csupa nagy gyermekeknek az adatai foglaltatnának. Mert különben a magasság, az értelmi képességnek ezen sokkal fontosabb tényezője, befolyásával meghamisíthatná az eredményt. Azonban az ilyen megszorítás mellett az adatok, különösen a nem viszonylagos súlyokra vonatkozó adatok, annyira megfogynak, hogy helyes következtetéseket azokból nem vonhatunk le.

Ehelyett a 34. táblázat adatait fogjuk felhasználni, szembeállítván azokat a különböző korosztályokra vonatkozó adatokkal. Az egyazon magasságbeli csoportba tartozó gyermekeknek adatait ilyenformán kétféle szempontból fogjuk egymás mellett osztályozni: a kor és a viszonylagos testsúly szempontjából. Ekként összehasonlítjuk a két tényezőnek az értelmi képességre gyakorolt befolyását (36. táblázat):

Az értelmi képesség foka	Az átlagos magasságot elérők közül			
	a legidősebb korosztályba tartozók (A viszonylagos súlyra való tekintet nélkül)	megfelelő viszonylagos súlyúak (A korra való tekintet nélkül)	a legfiatalabb korosztályba tartozók (A viszonylagos súlyra való tekintet nélkül)	meg nem felelő viszonylagos súlyúak (A korra való tekintet nélkül)
I.	69·23 ⁰ / ₀	70 ⁰ / ₀	63·64 ⁰ / ₀	57·90 ⁰ / ₀
II.	23·08 ⁰ / ₀	20 ⁰ / ₀	18·18 ⁰ / ₀	31·57 ⁰ / ₀
III.	7 69 ⁰ / ₀	10 ⁰ / ₀	18·18 ⁰ / ₀	10·53 ⁰ / ₀

Ezen táblázatból kilátszik, hogy a kedvezőbb kor többet használ, mint a megfelelő viszonylagos súly és a megfelelő kor hiánya többet árt, mint a megfelelő viszonylagos súly hiánya. Ugyanis a legidősebb korosztályba tartozók százalékszámai kedvezőbbek, (kevesebb köztük a harmadrendű) mint a megfelelő viszonylagos súlyúaké. A legfiatalabb korosztályba

tartozók százalékszámai pedig kedvezőtlenebbek, (a harmadrendűek nagy számánál fogva) mint azoké, kiknek viszonylagos súlya meg nem felel. A legfiatalabb korosztály a legidősebbhez képest jóval nagyobb hanyatlást mutat, mint a meg nem felelő viszonylagos súlyúak a megfelelőkhöz képest. Körülbelül ilyen eredményt mutat az alábbi táblázat is. (37. táblázat.)

Az értelmi képes- ség foka	Az átlagos magasságot el nem érők közül			
	a legidősebb kor- osztályhoz tartozók (a viszonylagos súlyra való tekintet nélkül)	Megfelelő viszony- lagos súlyúak (a korra való tekin- tet nélkül)	a legfiatalabb kor- osztályba tartozók (a viszonylagos súlyra való tekintet nélkül)	Meg nem felelő viszonylagos súlyúak (a korra való tekintet nélkül)
I.	50 ⁰ / ₀	52·94 ⁰ / ₀	42 86 ⁰ / ₀	41·67 ⁰ / ₀
II.	28·57 ⁰ / ₀	23·53 ⁰ / ₀	14·28 ⁰ / ₀	25 ⁰ / ₀
III.	21·43 ⁰ / ₀	23·53 ⁰ / ₀	42·86 ⁰ / ₀	33·33 ⁰ / ₀

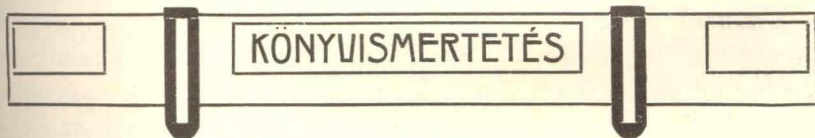
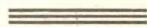
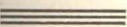
A legidősebb korosztályhoz tartozók körülbelül olyan eredményt mutatnak, mint a megfelelő viszonylagos súlyúak. A legfiatalabb korosztály számai kedvezőtlenebbek, mint a meg nem felelő viszonylagos súlyúaké. A legidősebb és legfiatalabb korosztály számai között a különbség jóval nagyobb, mint a megfelelő és meg nem felelő viszonylagos súlyúak számai között. Pedig a meg nem felelő viszonylagos súly itt az aránylag nagy súlyt jelenti, ami igen kedvezőtlen körülmény. Mindez ismét a korkülönbség nagyobb befolyására enged következtetni.

Az átlagot meghaladó magasságúak között igen kevesen vannak azok, akik a legfiatalabb korosztályhoz tartoznak. Az adatok elégtelensége okozza, hogy a véletlen folytán ezeknek a százalékszámai kedvezőbb állapotot mutatnak, mint az átlagos magasságot ugyancsak meghaladó *legidősebb* korosztályúak százalékszámai. Érdemleges összehasonlítást így nem tehetvén, az átlagos magasságot meghaladókra vonatkozó táblázatot fel sem állítjuk.

Végül álljon még itt a legkedvezőbb és legkedvezőtlenebb körülmények találkozását egymással szembeállító táblázat. Az adatoknak erősen megfogyott száma mellett is jellemzően mutatkozik benne úgy a sok kedvező, mint a sok kedvezőtlen körülménynek a hatása. (38. táblázat.)

A gyermekek értelmi képessége	Legidősebb korosztályuak, átlagos magasságúak és megfelelő viszonylagos súlyuak	Legfiatalabb korosztályuak, nem átlagos magasságúak és nem megfelelő viszonylagos súlyuak
I.	83·33 ⁰ / ₀	37·50 ⁰ / ₀
II.	16·67 ⁰ / ₀	12·50 ⁰ / ₀
III.	— ⁰ / ₀	50 ⁰ / ₀

Végeredményül az eddigiekből feltétlen bizonyossággal megállapíthatjuk, hogy az iskolába lépő fiúgyermekek értelmi képességét befolyásolja úgy a testmagasságuk, mint az ahhoz mért viszonylagos testsúlyuk és a gyermekek közt fennálló korkülönbség. A túlnyomó befolyást azonban a testmagasság gyakorolja, ha nem is olyan értelemben, mint ahogy az első pillanatra gondolnók; vagyis nem a nagy testmagasság, hanem az átlagos testmagasság tekinthető a legkedvezőbb körülménynek. A test magasságához képest elenyésző a viszonylagos testsúlynak és a korkülönbségnek a jelentősége. E két utóbbi közül a korkülönbség látszik valamivel nagyobb befolyást gyakorolni az értelmi képességre.

Gyermektanulmányi és gyógypedagógiai füzetek.

Ismerteti **Szidon G. Károly** székesfőv. tanár.

Beiträge zur Kinderforschung und Heilerziehung.
A «Zeitschrift für Kinderforschung» című közlöny mellékletei.
Langensalza. Beyer H. és fiai. Eddig 62 füzet jelent meg.

A Zeitschrift für Kinderforschung című jeles gyermektanulmányi közlöny szerkesztői (Trüper, Martinak, Ufer) és kiadója (Beyer H. Langensalzában) nagy szolgálatot tesznek

a gyermektanulmányozásnak és a gyógypedagógiának ezen füzetek közrebecsátásával. Nem túloznak a szerkesztők és a kiadó, mikor azt állítják, hogy «e füzetekkel megalapítják a *gyermektanulmányozás áttekinthető enciklopédiáját*.» Valóban megtaláljuk e füzetekben mindazt, aminek a gyermektanulmányozás terén különösebb gyakorlati fontossága van. Előttem van az eddig megjelent 62 füzet; mindmegannyi értékes darabja a gyermektanulmányozás irodalmának. Hogy némileg egységes képet nyerjünk a dicséretre s utánzásra egyaránt méltó vállalatról, kiválasztok a bőséges termésemből egynehányat, az irányelveket jelzőket, s összefoglaló jellemzésben bemutatom.

Először veszem a 2. számot, az egyetlen életrajzot. Címe: *Rousseau ifjúsága*, írta Möbius. Két szempontból fontos ez a monográfia. Először, mert nyíltan hirdeti az új hitvallásnak védőszentjét: a természet magasztos művelőjében, de azért is, mert szerzője nem céhember, hanem a két esztendővel ezelőtt elhunyt híres lipcsei ideg orvos. Ez az életrajz csakugyan elűt az eddigiektől, melyek Musset-Pathay, vagyis 1821 óta Vogt T.-ig napvilágot láttak. Ez modern munka vagy mint Möbius már két évtizeddel ezelőtt megszerkesztett húsz íves részletes Rousseau életrajzát s azután a Goethe, Schopenhauer és Nietzsche-ről írt hasonló nagyarányú, új felfogású műveit elkeresztelte, igazi *patográfia*. Ime, tisztában vagyunk a jellemző kifejezéssel, mely teljesen megfelel a patológiai pedagógia fogalmának. Ez az önálló, valóságos lélekorvos semmiben sem követi Rousseau ismert életíróit, kik nagyobb-részt az *Emil* alkotójának «vallomásaiból» készítették az életrajzát. Szerinte ezek az öngyónások egy szellemileg betegesnek a védőbeszédei, pöriratai egy vádlottnak, melyek az ő *paranoia* bántalmában születtek meg. Ez utóbbi pedig oly baj, mely öröklésből származik s mindenkor szabálytalanságra vall. Ilyen szempontból törekszik a patológus, talán kissé egyoldalúlag, de mindenesetre felette világosan s érdekesen behatolni a nem közönséges gyermek, illetőleg ifjú lelkébe s szinte röntgensugarakkal mutatja meg a beteges, de lánglelkű jellemet, melyből lassan a halhatatlan személyiség fejlődött ki. Arra a végeredményre jut, hogy Rousseau jó ember volt; ezzel megsemmisíti mintegy azokat a nagy-lelkű farizeusokat, kik a természet látnokát, nem törődve

végzetes lényével, egyszerüen elítélték. Holott csak természete s tapasztalatai folytán lehetett Rousseau hamisítatlan bölcselkedővé, de sohasem filozófia-professzorrá s még kevésbé mindennapi nyárspolgárrá.

Mozgalmaink kedvéért legitten jellemzem Schreuder A. J., az arnhem-i orvostani-pedagógiai intézet (Hollandia) igazgatójának tájékoztatóját: *Miért és minek művelik a gyermektanulmányt?* A gyermektanulmányozást öt szempontból méltatja a szerző, még pedig: 1. a költészeti és erkölcsi, 2. a tudományos, 3. pedagógiai szempontból, 4. ismerteti a módszereket, végre 5. a gyermektanulmányozás történetét. Mint-hogy a gyermekek a legszüziesebben testesítik meg az életkedvet s legtisztábban tükröztetik vissza a természetet, sőt az istent, ennél fogva lényükkel különös ingert gyakoroltak mindenkire, főleg a költőkre s írókra, kik kezdettől fogva kutatták lelküket. Ezenkívül főöhajunk s szükségünk, hogy teljesen megismerkedjünk a gyermek életével, mi úgy lehetséges, ha születésétől kezdve figyelemmel kísérjük fejlődésük minden nyilvánulását. Igyekeznünk kell, hogy a gyermeket a tudományos vizsgálódás középpontjává tegyük. De még szorosabb kötelék fűzi a gyermektanulmányozást a nevelés gyakorlásához. A tanító tanulmányozza szakadatlanul a gyermek lelkét s készítsen dolgozatokat észleleteiről. De a legfontosabb egyelőre, hogy a tanítóknak legyen alkalmuk a gyermeklélektani elméleti s gyakorlati tanfolyamok látogatására, aminőket hazánkban immár másodízben tartottak az idén. Sőt az illetékes tényezőknek oda kell hatniok, hogy paidológiai tanszéket szervezzenek az egyetemen; főtárgyul beillesztendő a tanítóképzők tantervébe; továbbá mindenütt, mind a középpontban, mind a vidéken alakuljanak gyermektanulmányi egyesületek, miként hazánkban, mert csak így remélhető, hogy minél előbb megvalósul az új s egészségesebb talajon épült pedagógia. Látni való, hogy ez az alapvető rövid munka jó szolgálatot tesz mindazoknak, kik a gyermektanulmányozás problémájával komolyan akarnak foglalkozni. Ajánlható azért is, mivel gazdag bibliográfiai jegyzeteket, illetőleg német s másnyelvű segédforrásokat tartalmaz. (Hasonló irányú munka hazánkban Nagy Lászlótól: A gyermektanulmányozás mai állapota.)

Térjünk át az első füzetre: *A gyermek erkölcsössége,*

Schinz A.-tól. Az erkölcsi nevelés ügyét fejtegeti a francia szerző. Eddigélé ugyanis azt tartották, hogy ezzel az iskolának nem igen kell törődnie, miért is rendszerint a vallás-oktatással egyesítették. De a családban is fumigálták a tulajdonképeni erkölcsstanítást, pedig ép neki kell törekednie a gyermekben szunnyadozó erkölcsi öntudat felébresztésére, mert bizony, habár sokáig tévesen hitték, sohasem születik senkivel. Vizsgálódásainak eredményei ezek: külön erkölcsi nevelés ép oly szükséges, mint a testi vagy szellemi; a gyakorlati fontosság szempontjából az erkölcsi súlyosabb jellegű az utóbbiaknál. Mert hiszen közvetlen az erkölcsös-ségen alapszik mindennemű társadalmi szervezkedés, ellenben a fizikai meg intellektuális fejlődés csak közvetve függ össze a társadalom szervezetével. A moráltanítás felveendő az iskolába, a gyermek tudja megkülönböztetni a jót a rossztól, tudjon beszámolni magának az erkölcsi eszmék értékeiről. A szerzőnek azt a nézetét, hogy az erkölcsi nevelésben az értelem, de nem az érzés meg a lelkiismeret a döntő kellék, ma már nem hagyhatjuk helyben, de mentségéül hozhatjuk fel, hogy dolgozatát csaknem tizenkét évvel ezelőtt írta, amikor még alig fogtak hozzá a gyermek erkölcsi fejlődésének behatóbb tanulmányozásához.

Ezt az utóbbi állításunkat igazolja a félévtizeddel később megjelent munka, *Pigott H. E.-nek: A gyermek erkölcsi fejlődésének és nevelésének alapvonalai* c. műve. Ő már bőségesen felhasználja az utolsó esztendőnk ide vágó anyagát, melyet nagyrészt amerikai, angol, meg francia forrásokból merített. Értekezésének tárgya: a gyermeki természetnek elemzése erkölcsi szempontból; a környezet hatása a gyermekre; a környezet ellenőrzésének lehetősége, eszközei és hatásai az erkölcsi képzésre. Alapos tanulmányából ezek a tételek hüvelyezhetőek ki. A gyermek természet- és szükségyszerűen haszonleső, mindazonáltal nem erkölcsstelen, ösztöneinél s érzéseinél fogva meghajol az erkölcsi vezetés előtt, ez teszi lehetővé az erkölcsi nevelést. A szokások mechanizmusa gyorsan, könnyen s pontosan tereli a helyes kerékvágásba a tevékenységet, az ösztönök, érzések s az értelem hozzák pedig létre az érdeklődést meg az ízlést, melyekből a cselekvések motivumai fakadnak. Amikor ezek a motivumok tisztulnak, az ellentétesek kiengesztelődnek s egymás mellett érvényesül-

nek; alakulnak oly eszmék, melyek a céltudatos élet vezér-elveivéválnak; ez utóbbiak a gyermekben a környezetével való érintkezésből származnak. Ime, illetén módon beszélhetünk erkölcsi nevelésről, mely aztán meg is hozza a várt sikert, a gyermek saját önálló felügyeletét, ellenőrzését, szabadságát, egyszóval erkölcsösségét.

«A gyermektanulmányozás egynéhány feladata a művészi nevelés terén» című dolgozatot írta Schubert K. (11. sz.). Elején mindjárt így nyilatkozik a *tanítóról*, aki, úgymond, lélektani művész, kiben szintén alkotó erő él, kiben van mélyebb értelem a lélek növekedése iránt, ki széles alapon álló gyermektanulmányozó lévén, művészi értelemmel látja, miként készül el a gyermek lelkében épülő világ, ki arra képesíti a gyermeket, hogy vele együtt éljen — ez az *ideál*. Ez a nyilatkozat méltó arra, hogy minden pedagógiai tankönyv jelmondatául tündököljön. A művészi nevelés összefoglaló feladata, mely az iskolában is előtérben áll: a műélvezéshez vezető passzív képesség kifejlesztése. A l'art pour l'art-féle elv itt képtelenség, mert a remekművet látni, érezni, feldolgozni és élvezni kell. Ebben a munkában a gyermektanulmányozás hathatósan segédkezhetik, nemkülönben haszonnal értékesíthetők a kísérleti lélektan, ön- meg mások megfigyelése s kellő életrajzok. A legelső pedagógiai lépés: avassuk fel a gyermekeket a természetben s ottan aztán időzzünk szemlélő figyelemmel mellettök. Továbbá mutassuk meg nekik az emberi test szépségeit. Az iskola engedje játszani a tanítványokat, mert a játékok a produktív s receptív esztetikai kedvérések egyenes előfutárjai. A tulajdonképeni művészi nevelés persze csak akkor kezdődhetik, mikor a gyermek nem vesztegel többet az érzéki érzéleteknél, hanem vágyik megtudni a művész szándékát. A gyermek a remekmű előtt szentül hiszi a valóságot, öntudatos illuzióról őnála sosem lehet szó. A szerző fejtegetéseiből nyilvánvaló, hogy az esztetikai nevelés van oly szép feladat legalább is, mint akár az erkölcsi vagy tudományos. És ami fő, az iskolában a vele való foglalkozás sok szenvedést kiegyenlített, miket a gyermeknek otthon meg a létért való küzdelmében is gyakranta némán kell eltűrnie; ezért méltán kérhet elsőrangú helyet a nevelés egész vonalán.

Olvasásra méltó *Mózes Gyula*, mannheimi orvosnak tanulmánya: *A gyermeki képzelet korcsfajjai pedagógiai-pato-*

lógiai szempontból. (18. sz.) Akinek nincs meg a képessége, hogy képzeteket s emlékképeket szerezzon, ott parlagon hever a fantázia. Ez okból a hülyék is meg vannak fosztva a képzelettől s így hiányzik is belőlük a cselekvés ösztöne. Az egészséges gyermek játéka módjában nyilatkozik meg a képzelőtehetségnek gazdagsága vagy szegénysége. A képzelet szegénysége szünetlen akadálya a művészi, valamint a tudományos tehetségek fejlődésének, mert az önalkotó erő ilyen esetekben csekély. Fájdalom, a nevelésnek nincs módjában, hogy előteremtse a képzeletet, legfeljebb kicsinyég élénkítheti, esetleg valamicskét pótolhatja. Jó játékszerek ügyes választása mindenestre jó hatású. A képzelet gazdagsága meg rendesen ébren is álmokképeket teremt, amiből csak zavarok támadhatnak. Sajátságos, hogy a rejtett bőséges képzelet a látszólagosan félénk s az egyedülléthez vonzódo gyermekben lelhető fel gyakran. Sőt ezekben a paranoia vagy melancholia jelenségeivé fajulhat. Befolyással vannak a nemi képek is. De felette érdekes fajtája a pszepudológia fantasztika, vagyis az a kettős tudat, mikor a beteges lény tudja, hogy hazudik, mely jelenség az iskolában gyakran okoz lelki fertőzéseket. Tőlünk telhető fontosságot tulajdonítsunk a képzeletnek, minthogy, mint láttuk, belőle bugyog ki ama csermely, mely a gyermek egyéniségének erezetét szervezi és üdíti.

Ide illik a 34. füzet: *Pabst A.: A gyakorlati oktatás szükségyszerűségének lélektani és pedagógiai indokolása* című értekezése. Szerző hangsúlyozza, hogy a kézügyesség nem is a kézben összpontosul, hanem a fejben, az agyban; ennél fogva a munkaoktatás a szellemi nevelés egyik főmódja. Támogatja a jellem fejlődését s barátságossá változtatja a tanító s tanítványai közti viszonyt. Az utóbbiakat teremtő munkára ösztönzi, mely egyedül képes arra, hogy a gyermeki lélekben rejlő kiváltságos művészi tehetségeket felszínre hozza. A munkanevelésben sokszor olyfajta meglepetéseket észlelünk, melyek csaknem egyenes kinyilatkoztatásokként hatnak. Vajha sikerülne a 20. századnak, hogy gyakorlati irányú oktatással megoldja a munkanevelés feladatát. Csatlakozunk a szerzőhöz, hogy tanácsos a tananyagot a kézimunkával kötni össze. A munkaoktatás összhangzatosan fejleszti a hajlamokat. Ne tudákos, erély- s idegtelen egyéneket neveljen az iskola,

hanem a cselekvés hasznát értékelni tudó, tetterős személyeket.

A gyógypedagógia mesgyéjéről is szedek egy terméket, szerintem a legértékesebbet. Címe: *Pszichaszténiás gyermekek*. Szerzője Heller T., a wien-grinzingi szellemileg abnormális és ideges gyermekek nevelőintézetének igazgatója. (29. sz.) Pszichaszténián értjük a csökkent lelki ellenállóképességnek az állapotát. Ez mindenekelőtt abban a tehetetlenségben nyilvánul, hogy az illető képtelen kedvtelenségeket legyőzni. Ilyen patológiai rossz kedv fellép mindannyiszor, valahányszor a lelki erőket túlságosan használjuk fel. Enemű gyermekeknél fel fog tűnni a kitartás hiánya s a különös szórakozottság. Nem tudnak egy tárgynál megállapodni, folyvást más-másba fognak s mitsem fejeznek be, úgy hogy éltök csupa kezdésekből áll. Mindamellett mégsem számíthatjuk őket a gyengeelméjűekhez; ellenkezőleg szellemileg rendesek ők, sőt gyakran tehetségeseknek tetszenek. Hiszen úgy látszanak, mintha ép képességek sokoldalúsága miatt mennének tönkre. Már a kisdedeknél is kirí az állhatatlanság, melynél fogva a játékban is tehetetlenek, továbbá csak nagyon nehezen kényszeríthetők az engedelmességre s csekély ügyekben is ellenszegülnek. Az iskolában ép a tornát nem kedvelik, ügyefogyottak, nem igen készülnek a leckéből és a feladataik is rendetlenek. Hihetetlenül aggódnak a vizsgáktól. Érettebb korban állanak majd be *pszichaszténiás válságok*, midőn egyáltalán fittyet hánynak minden fegyelemnek; mert szinte érzéktelenné lesznek bármilyen intés vagy büntetés iránt, szóval gyűlölik az iskolát. Néha lehangoltságuk következtében társadalomellenes cselekvésre is vetemednek s nem egy esetben e kedélyállapotok szomorú eredményei az öngyilkosságok. Tévedés ezekből a jelekből a morál insanityre következtetni. Fájdalom, a pedagógiai eljárások itt csaknem mindenkor helytelenek. A fegyelmi eszközök csakhamar kimerülhetnek, ultima rációként következik a színleg javíthatatlan tanulónak a kitiltása. A dolgok aztán otthon sűrűbben folytatódnak, a szülei ház még gyengébbnek s türelmetlenebbnek bizonyul, amiért ott oly jelenetek játszódnak le, melyek siettetik a meg nem értett tanulók öngyilkosságát. Javító intézetbe vagy más alkalmatlan helyre való elzárás nem használ a sajnálatra méltóknak, sőt ezáltal esetleges

örökös szerencsétlenségre kárhozthatják őket; holott céltudatos eljárással, a kezelés profilaktikus természetével elég jól gyógyíthatók. A gyermektanulmányozásnak kötelessége a gyógy-pedagógiával egyesülten gondoskodni e tanulók szakszerű ellátásáról és helyzetük javításáról. Kartársaim figyelmét pedig külön hívom fel erre a még kevésbé művelt területre, hol a gyengelelkűek esetleges nemtörődés következtében nemcsak ártatlanul szenvednek, hanem tönkre is mennek.

Berekesztem ismertetésemet a 61. füzettel: *Koraérett gyermekek* a címe, szerzője *Boodstein O.*, elberfeldi tanügyi tanácsos. E lélektani tanulmányában közeledik a még keveset tanulmányozott kérdéshez, miként kellene a szellemileg koraérett s nagytehetségű gyermekeket nevelni. Nem sorozhatók ezek csoportjába a csodagyermek, kis művészek, korán emberkék, de bizonyos, fiatalon megszerzett készség képviselői sem; tisztán csak azok, kik meglepő gyorsasággal értek el oly célokat, melyekhez a tetemes többség nemcsak hosszabb idő múltán, hanem különböző akadályok leküzdésével juthatott csak el. A koraérettség megbízható jele eszerint a rendkívüli tehetség. Ennek a felismerésére persze sokszor csak nehezen jutunk, mert a gyermekek irányadó érzelmei tudattalanul vagy érthetetlenül is nyilvánulnak s abszolút érettségről náluk egyáltalán nem lehet szó; azért történhetik, hogy az iskolában alig jönnek számba oly tanulók, kik az életben világhírre vergődnek. Szerző elveti a nézetet, hogy rövid életűek a koraérettek; de kiemeli, hogy a szellemi erélynek gyors felhasználtával lehetőleg helyes arányban álljon a testi erő. Figyelemmel kísértessenek a valóban koraérett gyermekek, de úgy, hogy maguk ne tudjanak róla, nehogy megzavarodják elfogulatlanságuk s a kitűzött cél megghiúsuljon. Vajjon külön iskolákban neveltesse-e, erre nemmel felel szerző, mert egészségi, jellembeli és társadalmi hátrányok mellett a galopptempó a szellemi fejlődésben ellenkezik a természet törvényeivel. No de hát akkor minek teremti a természet ezeket a ritka kivételeket, ha nem parancsolná tehetségök kiváltságos kezelését, ezeknek az extrakulturája tehát szerintünk nem egész jogtalan. Hiszen ők a szerző szerint is abnormálisak, habár csak a szellemi többletnél fogva, de korántsem betegek. Ezzel szemben *Nagy László A gyermek koraérettségéről* 1899-ben tartott elő-

adásában ezt «egyik legközönségesebb s legkevésbé méltatott *bajnak*» tartja. Ehez mértén tárgyalja aztán ugyanazt a témát, feltárja fogalmát, tüneteit, okait, következményeit, gyógyítását, megelőzését, s mi fő, ő megkülönböztet nemcsak értelmi, hanem testi s erkölcsi koraérettséget is.

E szűk keretbe nem lehet több ismertetést beilleszteni, jöllehet egytől egyig tanulságosak a munkák. Még csak azt említjük meg, hogy a füzetek közt van egy, amely magyar szerzőtől származik. Így közli a vállalat a 48. füzetben *Torday F.-nek A magyarországi állami gyermekvédelem c. dolgozatát.*

A gyermektanulmányi füzetek olcsón szerezhetőek meg. Egy-egy füzet ára ritkán nagyobb egy márkánál. Az emberiség nemesítése érdekében kimondhatatlanul kívánatos, hogy ezek az eszmék minél hamarább bevéssék az emberek tudatába. Kell, hogy viszhangra találjanak mindenkinben. kinek érzéke nem fonnyadt el egészen az emberi ideálok iránt, Olvassuk e füzeteket, habár azok külföldi irodalom termékei; hiszen a nevelésügy az a közös haza, ahol a világ minden egyes polgára testvéri munkálkodásban egyesülhet.

GYERMEKTANULMÁNYI MOZGALMAK

Gyermektanulmányi Társaság Aradon. Csak május hóban alakult meg az *Aradi Gyermektanulmányi Társaság Szabad Szövetsége* s már június 5-én megtartotta első nyilvános gyermektanulmányi értekezletét. Az aradi gyermektanulmányi társaság első bemutatkozója fényesen sikerült. A városháza gyönyörű, barokkó stílusú disztermét zsúfolásig megtöltötte a hallgatóság. Jelen volt az aradi közönség előkelősége s a tanítóképző-intézet ifjúsága. Ott voltak a közönségben *Vásárhelyi Janka*, *Csernovics Diodorné*, *Varjassy Árpádné* úrhölgyek, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság tagjai, továbbá *Varjassy Árpád* aradmegyei tanfelügyelő s Arad város képviselőjében *Varjassy Lajos* polgármester. A

Magyar Gyermektanulmányi Társaság központját *Nagy László* ügyvivő alelnök képviselte, a Szolnoki Gyermektanulmányi Társaságot pedig *Eötvös K. Lajos*, szolnokmegyei tanfelügyelő, szakosztályi elnök. Az értekezlet elnöke *Láng Mihály* tanítóképző-intézeti igazgató volt. Az ő lángoló lelkesedésének, fáradhatatlan buzgalmának lehet köszönni e gyermektanulmányi értekezlet létrejöttét és szép sikerét. Az értekezletet az aradi áll. tanítóképző-intézet ifjúságának éneke nyitotta meg. A művészien előadott, gyönyörű dal szövegét *Biró Géza* tanítónövendék írta erre a célra; a dallamát pedig *Zoltay Mátyás* zenetanár szerzette. Ezután *Láng Mihály* elnök tartotta meg megnyitó beszédét. Előadta, hogy meg kell teremtenünk a gyermek boldogságát. Ezt úgy érhetjük el, ha mindazok, akik hivatva vannak a gyermek nevelésével foglalkozni, a szülők, tanítók, szeretik a gyermeket. A vak szeretettel nem érünk célt a nevelésben, hanem behatóan ismernünk is kell a gyermek lelkét. Ezután lelkes hangon felszólítja az aradi közönséget, hogy nemi, vallási, nemzeti-ségi és osztálykülönbség nélkül vegyen részt a gyermek tanulmányozásában. Ezután bejelentette a Magyar Gyermektanulmányi Társaság elnökének, *Teleki Sándor* grófnak üdvözlő levelét. Az elnök felszólítására *Nagy László* tanítóképző-int. igazgató, az országos társaság ügyvivő alelnöke, tartotta meg szabad előadását a gyermektanulmányozás feladatairól, vizsgálódásának különböző irányairól, az elméleti tudományokkal, a tudományos gyakorlattal, ú. m. az orvoslással, az igazságszolgáltatással s különösen a nevelés gyakorlatával való összefüggéséről. Ismertette a módszereket s a kísérleti módszert be is mutatta. Végül ismertette az induktív pedagógiát, mint a nemzeti pedagógiához vezető tudományt. A tapssal és éljenzéssel jutalmazott előadás után többen hozzászólottak a tárgyhoz. *Bokor Lajos*, aradi tanító, szép szavakkal üdvözölte a mozgalmat s bejelentette az aradi tanítóság csatlakozását. Utána egy tanítónő kívánta, hogy a társaság a maga működésében a munkások gyermekeire is legyen figyelemmel. *Szóllósy István*, tanítóképző-intézeti tanár kijelentette, hogy valamint a központ, úgy az aradi társaság sem tesz különbséget a gyermekek között, minden gyermek felé egyenlő mértékben fordul a figyelme, a tudomány előtt nincs osztálykülönbség. Az aradi társaság köszönetét a központtal, a szolnoki fiók-

körrel s a hallgatósággal szemben *Láng Mihály* elnök tolmácsolta. A mindvégig lelkes hangulatú nyilvános értekezletet az állami tanítóképző intézet ifjúságának karéneke zárta be.

Az adatgyűjtő osztály jelentése. Az adatgyűjtő osztály elnöke, *Nagy László*, az április 29-iki közgyűlés elé a következő jelentést terjesztette: Az adatgyűjtő osztály részint a múlt évi adatgyűjtés kiegészítésével, részint az adatok feldolgozásával és újabb adatgyűjtések előkészítésével foglalkozott.

A múlt évben megindított adatgyűjtések vonatkoznak a *gyermek érdeklődésére*. A múlt közgyűlésen előterjesztettem azokat az intézeteket, amelyek e tárgyról adatokat gyűjtöttek. Ujabbban a következő adatgyűjtések érkeztek be:

gödöllői rom. kath. el. iskolából,

gödöllői ev. ref. el. iskolából,

gödöllői izr. el. iskolából,

daruvári Julián-iskolából,

a nagybecskereki közs. el. iskolából,

a budapesti VI. ker. áll. főreáliskolából.

A nevezett tételről eddig tehát adatokat szolgáltatott be:

40 el. iskola,

1 polg. fiúiskola,

2 polg. leányiskola,

2 gimnázium

1 reáliskola,

2 tanítóképző-intézet,

1 kiegészítő iskola,

1 siketnéma-iskola,

és a Gyermekvédő Liga rákoskeresztúri intézete.

A begyűlt adatoknak csak egyes részletei dolgoztattak fel, u. m.

a szolnoki áll. gimnázium adatait feldolgozta *Nógrády László* dr.;

a szolnoki polgári leányiskola adatait feldolgozta: *Wehle Lúcia*;

a daruvári el. isk. adatait *Blasutigh Károly*,

a kispesti áll. leányiskola adatait *Gonda Gizella*,

s a nagybecskereki közs. el. iskola adatait feldolgozta

Büchler Hugó.

Végül megemlítem, hogy az adatgyűjtő osztály a szolnoki fiókkör kezdesére most foglalkozik a gyermek esztétikai érdeklődésének egész körére vonatkozó kérdések megállapításával. A kérdések már össze vannak állítva, s most a próbagyűjtések folynak.

Szolnoki fiókkör jelentése. A M. Gy. T. szolnoki fiókköre a múlt közgyűlés óta igen értékes munkát fejtett ki.

A fiókkör működésének legfontosabb ténye, hogy április 5-én megtartotta első nyilvános gyermektanulmányi értekezletét. A közönség igen nagy érdeklődést mutatott, amennyiben zsúfolásig megtöltötte a városháza nagy termét. Az értekezletet *Sipos Orbán* köri elnök vezette. A központot hárman képviselték: *Ranschburg Pál* dr., *Nagy László* és *Jablonkay Géza* dr.

Fontos körülmény volt, hogy a szolnoki kör az első értekezletén a saját adatgyűjtő osztálya dolgozataival állott elő. Ugyanis *Wehle Lúcia* ismertette a szolnoki polg. leányiskolában a gyermekek érdeklődéséről szóló adatgyűjtéseket; *Nógrády László* dr. az ugyane tárgyról a gimnáziumban, a polg. fiú- s három elemi iskolában gyűjtött adatok eredményeit. Az értekezleten a gyermektanulmányi vizsgálatok feladatait és módszereit *Ranschburg Pál* dr. ismertette.

II. A szolnoki fiókkör *Eötvös Károly* Lajos kir. tanfelügyelő elnöklete alatt *Nógrády László* dr. előadó javaslata alapján összeállított egy kérdéssorozatot a gyermek esztétikai érdeklődéséről s azt helybenhagyás és a gyűjtések megindítása végett felküldötte a központnak.

III. Ugyancsak a fiókkör keretében tartott előadást május 23-án *Nógrády László* dr. azon kutatás alapján, melyet a szolnoki gimnáziumban, elemi és polgári iskolákban a Binet-féle módosított módszerrel a gyermek egyéniségére vonatkozólag végzett.

Budapest, 1909. április 29.

Iskolaegészségügyi kiállítás Poroszországban. (Felhívás.) A brandenburgi porosz tartományi tanítók közgyűlése alkalmából, melyen körülbelül 5–6000 tanító fog megjelenni, iskola-egészségügyi kiállítás lesz f. évi szeptember 30-tól

október 2-ig Berlin-Rixdorfban. E kiállítást az ottani «Iskola-egészségügyi Múzeum» igazgatója, *Fischer E.*, rendezi azzal a szándékkal, hogy «A tanulók egészségének ápolása az iskolában és otthon» cím alatt minél gazdagabb gyűjteményét mutathassa be mindazon tárgyaknak, intézményeknek, modelleknek, szerelvényeknek, képeknek, statisztikai táblázatoknak s irodalmi műveknek, melyek révén az érdeklődő tanítók és szülők minél alaposabban tájékozódhatnak a tanuló gyermekek egészségének iskolában és otthon való ápolása módjairól. Főleg az iskola-egészségügyi bel- és külföldi irodalomra lesz nagy gondja a kiállítást rendezőnek, hogy ennek alapján e fontos ügynek mai állapotáról minél teljesebb képet nyujthasson. E kiállítás minden egyes darabjáról kimerítő ismertetést fog adni az «Utmutató a tanuló-gyermekek iskolai és otthoni egészségügye terén» c. munka.

A kiállítást rendező igazgató A Gyermekek útján is tisztelettel felkéri a hatóságokat, egyesületeket, könyvkiadókat, orvosokat, tanárokat és tanítókat, hogy vállalkozásában őt az iskolaegészségügyre vonatkozó tárgyak, adatok s irodalmi művek szíves megküldésével támogatni kegyeskedjenek. Címe: Museumsdirektor E. Fischer, Berlin-Rixdorf, Böddie Str. 52/56.

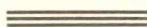
Fischer igazgató üdvös vállalkozásának minél hathatóssabb támogatását már csak azért is kívánatosnak tartjuk, mert 1906-ban a berlini egyetemen rendezett hasonló tárgyú kiállítása becses voltáról társaságunk ügyvivő alelnöke is meggyőződött s örömmel látta, hogy nevezett igazgató hazánk iskola-egészségügyi irodalmát is figyelembe vette és annak magyar mivelőiről s azok törekvéseiről kiadványaiban is mindenkor a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott.

Budapest, 1909. június 24.

Répay Dániel, titkár.

Gyermektanulmányi tanfolyam. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság által rendezett tanfolyam június közepén befejeződött. Az utolsó előadást *Ranschburg Pál* dr. június 5-én tartotta a gyermekek psychopathiás állapotairól. Az ezt követő héten még két kirándulás volt. A tanfolyamhallgatók *Szilágyi A. Károly* dr. vezetése alatt meglátogatták a Gyermekekvédelmi Ligát, az állami gyermekmenhelyet s a gyermekbírószágot.

A tanfolyam lefolyása programmszerű volt. Március 13-tól június 12-ig, tehát három teljes hónapig tartott. A gyakorlatokat a hallgatók 4-es csoportokban hetenként 3-szor végezték. Két csoport gyakorlata őszre maradt. A tanfolyamon 29 rendes hallgató vett részt. Továbbá 9 vendég: Farkas Sándor és Éltes Mátyás igazgatók, Perényi József dr., Zadák Ilona és Irén, Gonda Gizella, Dániel Jenőné, Jablonkay Géza dr., tanárok illetve tanítónők. A rendes hallgatók között volt 21 férfi és 8 nő, 19 el. isk., 3 polg. isk., 3 tanítóképző-intézeti, 2 gyógypedagógiai-intézeti, 1 árvaházi tanár és egy hivatalnok, 24 községi, 3 állami és 2 magániskolai tanár, illetve tanítónő, 28 budapesti és egy rákospalotai tanító. A résztvevők mindvégig kitartó szorgalommal s nagy figyelemmel hallgatták az előadásokat.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Összeállította: **Perényi Irén**, tanítónő Budapestről.

A hollandiai iskolásgyermek dohányzása. Majdnem minden tengerparti nép erősen fogyasztja az élvezeti cikkeket, különösen pedig a szeszes italokat és a dohányt. Ez utóbbira a fiúgyermek sok esetben nagyon korán szoknak rá. Ezt bizonyítja az az érdekes statisztika is, melyet e tekintetben nemrégiben Hollandiában gyűjtöttek.

24789 iskolás fiút kérdeztek ki a dohányzás élvezete felől. Közülük 33⁰/₀ rendszeresen, 16⁰/₀ itt-ott dohányzott, 2⁰/₀ pedig rendszeresen rágt a dohányt. Teljesen ment a dohányzás élvezetétől az egész közül csak 49⁰/₀ volt, 5889 hét éves korú fiú közül 21⁰/₀ néha-néha, 7⁰/₀ azonban állandóan dohányozott. A dohányzás különböző formái közül túlnyomóan a cigarettázást és a szivarozást űzik a gyermekek. A legtöbb ilyen gyermek a legszegényebb osztályból került ki, kik közt több akadt, ki rövidszárú pipából szívta a mérgező nikotint. A tanítók és tanítónők egybehangzó véleménye a dohányzó gyermekekről ez: «A dohányzó fiúk tompaelmé, jűek és figyelmetlenek, az osztálynak legrosszabb tanulói-

rosszúl és reszkető kézzel írnak. Erkölcsi tekintetben is mögötte állanak többi társaiknak.» (A «Zeitsch. f. Kinderforschung» nyomán.) *Fürj Pál.*

A szellemileg fogyatékos gyermekek ügye Svájcban.

Az «Eos» című bécsi folyóirat ez évi 2. számában édekes statisztikai közlést találunk erre vonatkozólag. Eszerint Svájcban a gyengeelméjűek ügyét jelenleg 30 intézet szolgálja, és pedig 23 nevelő, 4 nevelő és ápoló, 2 tisztán ápoló, 1 pedig foglalkoztató-intézet. Az intézetek közül csak egy állami (a luzerni), 1 községi, 28 pedig magán jellegű. A növendékek száma összesen 1172.

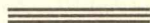
A gyengetehetségű gyermekek 20 városban, illetve 76 kiségitőosztályban nyernek szakszerű oktatást. A tanerők száma a kiségitő-iskolákban: 19 férfi és 49 nő. Gyengetehetségű tanuló van 743 fiú és 672 leány, összesen 1415. *Fürj Pál.*

A gyermekek álma és zavarai. A német természetvizsgálók és orvosok 80. gyűlésén értekezett e tárgyról *Aschaffenburg* kölni tanár. Egészséges embereken végzett megfigyelések azt eredményezték, hogy tulajdonképpen két-féle alvási típus van, esteli és reggeli. Az esti alvó hamar és mélyen elalszik, de alvása nemsokára éberebb lesz, korán reggel pedig teljesen munkaképesen ébred fel. A reggeli alvó ellenben ha le is fekszik este, legmélyebben csak néhány óra múlva alszik, de aztán ez annál hosszabb ideig tart. Ezek az emberek inkább este birják a munkát, reggel pedig küzdenek az álmoság ellen. *Aschaffenburg* tagadja azt a nézetet, mintha a reggeli alvó-típus az ideges dispoziciónak lenne a jele. Czerny megfigyelései szerint a csecsemők nagy része esti alvó. Kísérletek és gyakorlati észleletek azt igazolják, hogy a gyermekek nappali alvása az éjjeli alvás idejét nem rövidíti meg és nincs ennek ártalmára. Ha nem is alszik nagyon mélyen éjjel az ilyen gyermek, de azért elég huzamos ideig tart alvása. A gyermek álmának zavarai felriadásban, felkiáltásban, nyugtalanságban stb. nyilvánulnak. Ezeknek okai nevelési hibák, ijedtségek, testi betegségek, láz, fájdalmak, emésztési zavarok, éhség, vizelés, lárma stb. lehetnek. *Aschaffenburg* szerint az alvás az egészségi állapot fokmérőjének tekinthető. *Fürj Pál.*

A berlini iskolásgyermek egészségügyi állapota. (Berliner Tagblatt 1909. márc 25.) A berlini iskolák felügyelő orvosainak 1907/8. évi jelentése érdekes adatokat szolgáltat az iskolásgyermek egészségügyi viszonyáról. Ezekből az adatokból világosan látszik, hogy a kedvezőtlen egészségügyi állapotok forrása már a csecsemőkorban lelhető fel, mert a gyermekek többé-kevésbé betegek, mikor már iskolába kezdenek járni. A hat éves iskolakötelesek 23%-át mindjárt a beiratásnál visszautasították vérszegénység, angolkór, tüdőgümőkór, idegbetegség és szellemi fejletlenség miatt. Az első osztályba beirt 34,833 gyermek közül 4528 azaz 12·9% beteges volt s ezeknek állapota az iskolaév alatt természetesen rosszabbodott. Tehát nem csoda, hogy 228,285 gyermek közül 6054 volt állandó orvosi kezelés alatt. Érdekesek a gyermekek táplálkozására vonatkozó adatok is. Dr. Bernhardt orvos végzett erre vonatkozó vizsgálatot, 8451 gyermeket figyelt meg 4 éven keresztül. Azt találta, hogy ezek közül 6·8% sokszor reggeli nélkül jött az iskolába, 25% pedig nem hozott tízórait magával. Dr. Bernhardt azt is tapasztalta, hogy nyáron a viszonyok kedvezőbbek voltak, mint télen, s a gyermekek reggeli vagy tízórai nélkül leginkább a hétfői napon jöttek az iskolába, ami bizonyítéka annak, hogy leginkább a szülők gondatlansága, iszákossága s nem annyira a szegénység az oka a gyermekek rossz táplálkozásának. Az adatok általában azt mutatták, hogy a fiúk közül csak 42·7%, a leányok közül pedig csak 39% volt jól vagy kielégítően táplálva. Azonban nem kell azt gondolni, jegyzi meg Bernhardt dr., hogy a legdúsabban táplált gyermekek voltak a legjobb színben, sőt ellenkezőleg, az egyszerűbben, de rendszeresen táplált gyermekek között több volt az egészséges. Azért nagyon kívánatosnak tartják az iskola orvosok, hogy a szülőknek népszerű előadásokon, összejöveteleken utasítást kellene adni az észszerű táplálkozásról.

A hamburgi Szt.-György községházának gyermekolvasócsarnoka. (Deutsche Warte. Berlin 1909. márc. 3.) A hamburgi ködös, hideg téli estéken, mikor az esti harangszó megkondul, sok gyermek siet a Szt.-György községháza felé, hol az olvasócsarnok kivilágított ablakai hívogatóan tekintenek a sötét környékre. Az olvasócsarnok ajtai meg-

nyílnak s a gyermekek néhány perc múlva már olvassák a sok tanulságos, szórakoztató ifjúsági iratot. Ez a gyermekolvasócsarnok többszörös célt szolgál. Elsősorban a gyermeknek való ifjúsági iratot ad az apró olvasóközönsége kezébe, másrészt lehetővé teszi, hogy a sok szegény gyermek, kinek szülei késő estig munkában vannak, fűtött helyen tartózkodhassanak s egyúttal meggátolják azt is, hogy a gyermekek rossz társaságba keveredjenek. Az olvasócsarnok 60 gyermek számára van berendezve, 6—15 éves iskolás gyermekek látogathatják, de azért a felügyelő néni szívesen fogadja a kisebbeket is, képes könyvet keres ki számukra, elcseveg velük. Néhány órai olvasás után haza térnek a gyermekek az olvasott történetek kedves emlékével.

A Magyar Gyermektanulmányi Társaság tagjainak névsora.

Hatodik folytatás.

Szantó Jenő főv. tanító, Budapest 1907. Szász Irén, Budapest 1907. Szévald Mihály tkp. pénztárnok, Szolnok 1907. Szévald Mihályné tanítónő Szolnok 1907. Sztankovits Margit tanítónő, Budapest 1908. Szilágyi Artur Károly dr. ügyvéd, Budapest 1908. Szabó György ref. igazgatótanító, Deés 1908. Székely György ped. tanár, Budapest 1908. Özv. Szalacsy Farkasné földbirtokos, Vente-pusztta 1908. Szigethy Vilmos, levéltáros, Szeged 1908. Szenes Adolfné kereskedő neje, Szolnok 1908. Szűcs Gézáne magántisztviselő, Szolnok 1908. Szűcs Géza, Szolnok 1908. Szende Emil dr. orvos, Nyírbátor 1908. Szekula Menci tanítónő, Budapest 1908. Teleki Sándor gróf, Budapest 1906. Egri Tóth Kálmán el. isk. igazgató, Budapest 1906. Thaisz Lajos tan. képz. tanár, Losonc 1906. Ternyei Ferenc tanító, Budapest 1906. Tas József főv. tanító, Budapest 1906. Takácsy Janka földbirtokos, Budapest 1907. Takácsy Sándorné földbirtokos neje, Arad 1907. Tas Stefánia tanítónő, Budapest 1907. Tircka Klotild fels. l. isk. tanítónő, Máramarossziget 1907. Tolnai J. Béla siketn. intézeti tanító, Budapest 1907. Török Charlie tanítónő, Losonc 1907. Tótbik János tanító, Budapest 1907. Télessy Dalma fels. l. isk. tanítónő, Budapest 1907. Tóth Imre várm. árv. ülnök, Szolnok 1907. Tabajdy Menyhért jav. int. családfő, Aszód 1908. Tamás Sándorné, Szolnok 1908. Tóth Csongorné, Szolnok 1908. Tóth Erzsébet polg. isk. tanítónő, Nagy-Kőrös 1907. Urbán Péterné, Arad 1907. Urbán Ivánné, Arad 1907. Újlaky Gyula tanító, Budapest 1906.

(Folyt. köv.)

ÜBERSICHT DER LETZTEN NUMMER.

III. Jahrgang Nr. 5.

I. Generalversammlung der ungarischen Gesellschaft.

Am 19. April fand die Jahresgeneralversammlung der ungarischen Gesellschaft für Kinderforschung statt. Den Vorsitz führte Alexander Graf Teleki, der in seiner erlesenen Begrüßungsrede, angesichts der zahlreichen, illustren Mitglieder, der vielen Schwierigkeiten gedachte, mit denen das kleine Lager vor Jahren zur Zeit der Gründung, kämpfen musste. Lediglich dem hingebenden Eifer der selbstlosen Mitarbeiter der Gesellschaft gebührt das Verdienst, den Boden moderner Pädagogik für künftige Geschlechter zielbewusst vorbereitet zu haben. Auch dass nunmehr selbständige Organ — Das Kind — trägt recht viel bei, dass vermöge der ehrlichen Arbeit alle Kreise der Gemeinsamkeit sich an uns anreihen. Die gediegene Tätigkeit der Gesellschaft befriedigt von allen Seiten hin und wird auch vom Ausland geziemend anerkannt. Hierauf unterbreitete der Sekretär Dr. Géza Jablonkay den Jahresbericht, dem wir folgendes entnehmen. Im letzten Rechenjahre fanden diese Vorträge statt:

Über das Auge des Kindes, von Dr. Michael Mór.

Über den Selbstmord des Kindes, von Dr. Ernst Deutsch.

Wie die taubstummen Kinder sprechen, von Ludwig Klis.

Das sittliche Gefühl des Kindes, von Dr. Georg Székely.

Die Willens- und Gefühlswelt schwachsinniger Kinder, von Johann Berkes.

Verkehrtheiten der Erziehung, von Dr. Julius Grósz.

Die Wirkung der Umgebung auf das Kind, von Dr. Nikolaus Berend.

Volle Früchte zeitigte vorderhand der zweite Lehrkursus für Kinderforschung, dessen Organisierung umsoeher ein kulturelles Bedürfniss gewesen, als dadurch gleichsam einem allgemeinen Verlangen einfach Sorge getragen ward. Überall hierzulande erwacht allmählich das Interesse für die Kinderforschung. Zunächst sei der Zweigverein zu *Szolnok* erwähnt; die Freie Schule der Szegeder Socialwissenschaftlichen Gesellschaft, wo Frau v. L. *Domokos* einen Vortrags-Cyclus über die Forschung der Kinderseele hielt; und noch die Kinderkunst-Ausstellung in *Zágráb*, wo man eine besondere Aufmerksamkeit der Parallelsammlung von Soldaten- und Kinderzeichnungen des *Ladislaus Nagy* widmete; um welche auch der Hannover'sche Lehrerverein gelegentlich der Einladung an die Gesellschaft, für seinen Kongress ansuchte. Auch

sonst erweitern sich fortwährend unsere Verbindungen mit den verwandten ausländischen Gesellschaften. Auf dem Gebiete der einschlägigen Literatur kann wieder nur L. Nagy's psychologische Werk — *Die Psychologie des Kindlichen Interesses* — genannt werden, zumal es derzeit als bahnbrechende Arbeit zu betrachten ist.

Sodann verlas der Präsident der Experimental-Fachsektion, Dr. Paul Ranschburg sein Referat. In der ungarischen Fachliteratur kamen auf den Bücherplatz zuletzt: Die Abgrenzung der krankhaften intellektuellen Schwachbefähigten von den physiologischen Beschränkten, von Dr. P. Ranschburg. Darin arbeitet Verf. die in seiner Abteilung an normalen und schwachbefähigten Schülern angestellten Rechen- und Gedächtnisprüfungen auf. Der Assistent dieses Laboratoriums Dr. O. J. Vértes hat gleichfalls, ausführlichere Gedächtnisuntersuchungen in einer hauptstädtischen Realschule vorgenommen. Der Herr Dr. O. J. Vértes hat die Ergebnisse der Gedächtnis-Untersuchungen der Experimental-Fachsektion in einem Werke zusammengefasst. Es ist dies auf diesen Gebiete die erste grössere Arbeit, die schon die Ranschburg'sche Wortpaarmethode samt Reproduktionszeitverlauf berücksichtigt. In der ausländischen Fachliteratur wirkten mit: Dr. Ranschburg mit der Abhandlung 1. «Über Art und Wert klinischer Gedächtnismessungen.» In der Klinik f. psych. Krankheiten, Sommer. 2. «Für physiologische und pathologische Psychologie der elementaren Rechenarten.» in der Zeitschrift für Exper. Pädagogik. Den Aufsatz der Dr. Margarete Révész: «Rechenfähigkeit Schwachsinniger» brachte die Zeitschrift für die Erforschung und Behandlung des jugendlichen Schwachsinnigen. Dr. Emma Ritoók machte zum Gegenstand ihrer Untersuchungen die ästhetischen Empfindungen der Kinder. Die Ergebnisse der Experimentierungs-Fachsektion lagen in der ungarischen Abteilung der Londoner Ausstellung auf.

In das Präsidium wurden durch Zuruf wiedergewählt: Alexander Graf Teleki, Alexander Náray-Szabó, St. Bárczy, Dr. O. Schwartzer von Babarc, Ladislaus Nagy und neu auch der Präsident der Kinderschuttliga Leopold Graf Edelsheim-Gyulay.

In der danach stattgehabten Ausschusssitzung erledigte man die Besetzungen der Fachsektionen und beschäftigte sich eingehend mit dem Brüsseler III. internationalen Familien-Erziehungskongress, wobei L. Nagy unter vielen anderen folgende Anträge stellte: Die Gesellschaft entsende ein Mitglied in das dortige internationale Comité; in dessen Bibliothek werde unsere einschlägige Literatur einverleibt; und unsere Gesellschaft gründe ein Vorbereitungskomitee unter dem Protektorat der ungarischen Regierung, das mit dem dortigen in ständigen Einvernehmen wirke, und überhaupt zugunsten des Kongresses unablässig propagiere.

In Arad bildete sich eine «Freie pädagogische Vereinigung», die insbesondere die Kinderforschung pflegen soll, und wo am 5. Juni L. Nagy, «Über Ziele und Methoden der Kinderforschung» vorgetragen hat. In Szolnok gedeiht der Zweigverein schon seit längerer Zeit, wo am 23. Mai in Anwesenheit der gesamten Intelligenz der Stadt ein in der nächsten Nummer zu würdiger Vortrag «Über die Kinderindividualität» von Dr. L. Nógrády gehalten wurde.

III. Bücher- und Zeitschriftenschau.

Der Heilpädagoge Paul Fürj würdigt die letzten drei Nummern der jungen Monatschrift «*Ungarische Heilpädagogik*». Dort begegnen wir zuvörderst wieder unserem emsigen Dr. Ranschburg, der in einer Abhandlung «Betrachtungen über die Gegenwart und Zukunft der Heilpädagogik», den Begriff und Wesen dieser Wissenschaft erörtert und der Anschauung beipflichtet, wie sie bei uns längst aufgefasst wird; nämlich unter «Heilpädagogik», sei der Unterricht der Taubstummen, Blinden und Schwachbefähigten, aber auch die Pathologie mitsamt der Heillehre der Sprachfehler zu verstehen. Als Heilpädagogik der Zukunft dürfte sich nur jene Disciplin behaupten, die alle Zweige der heilenden Erziehung für Abnorme umfasst, und die selbständige Beschäftigung mit jedem einzelnen Zweige nur demjenigen gestattet, der das ganze Gebiet in vollständiger Vertrautheit inne hat. Es soll gemeinhin ein Artikel «Adenoidvegetation in der Heilpädagogik», von Dr. Alexander Rejtő angeführt werden. Laut seiner wissenschaftlichen Untersuchung findet sich eine Adenoidvegetation von 50% bei schwachbefähigten, bei normalen Kindern aber 7%, bei ersteren ist eben deshalb das Trommelfell und das Gehör regelwidrig; weshalb Vf. in solchen Insituten Fachärzte verlangt, die so wie er in jedem Fall operativ eingreifen müssten.

Das Ende der Nummer verschönern einige «Verse von Gymnasiasten 2. Klasse», mitgeteilt durch Gymnasialprofessor Dr. Gábel von Kemény, Torda. Die eilfjährigen Reimschmiede schweifen manchmal in die Ferne, meistens holen sie aber Stoff aus ihren Erlebnissen oder Tagesneuigkeiten; demgemäss singt das Söhnchen eines Forsthüters zuerst von dem segensreichen Internate der Schule, sodann über Vaterlandsliebe, ja auch Schlachtlieder ertönen, mitunter die Politik Serbiens neben einer Gratulation an den Klassenvorstand. Ein zweiter Schulpoet widmet seine Rytmen dem Idus des Freiheitskrieges, und ein anderer stellt uns selbst eine Dosis süsslich kernigen Studentenhumors anheim.

RÉSUMÉ DU DERNIER NUMÉRO.

Troisième Année, No 5.

I. **Compte rendu des travaux de la Société** (1908 — 09).

Présenté à l'Assemblée par le Secrétaire *Dr. Géza Jablonkay*.

Après différentes communications, le Secrétaire dit combien il est péniblement ému d'annoncer le mort de M. Sigismond Dóri, écrivain qui s'est illustré dans la littérature sur l'étude psychologique de l'enfant. Il rend compte des conférences publiques organisées par la Société.

Durant l'année 1908—09 M. le Docteur Michel Mór, fit une conférence sur la vision chez l'enfant.

M. le Docteur Ernest Deutsch, sur le suicide parmi les enfants.

M. Louis Klis, sur le langage des enfants sourds-muets.

M. le Dr. Georges Székely, sur le jugement moral des enfants.

M. Jean Berkes, sur la faculté de sentir et de vouloir chez les enfants anormaux.

M. le Dr. Jules Grósz, sur les erreurs relevées dans l'éducation des enfants.

M. le Dr. Nicolas Berend, sur l'influence de l'entourage sur l'enfant.

A «l'École libre» de la Société de sociologie à Szeged, Mme Ladislas Domokos, prononça deux discours sur l'Étude de l'enfant. À l'Exposition pour l'art enfantin à Zágráb on a pu voir plusieurs travaux littéraires de la Société pour l'étude de l'enfant, et des dessins enfantins collectionnés par M. Ladislas Nagy.

M. Jablonkay rappelle que le bulletin de la Société parut de 1907 à 1909 sous forme de supplément au Bulletin de la «Ligue pour la Protection de l'Enfance» Grâce à l'appui de la Ligue «L'Enfant» est devenu cette année une publication indépendante. Le secrétaire rend compte des travaux des cours pour l'étude de l'enfant. Puis, il parle de l'invitation du «Congrès international pour l'éducation dans la famille» qui se tiendra à Bruxelles. Il fait un rapport sur le travail de la société annexée à Szolnok et de la fondation d'une bibliothèque pour notre Société.

Il annonce à l'Assemblée que la littérature pour l'étude psychologique de l'enfant s'est enrichie cette année, d'une oeuvre précieuse, savoir: le livre de M. Ladislas Nagy: „**Psychologie de l'intérêt de l'enfant.**“

II. Rapport de la section expérimentale.

Par : *Dr. Paul Ranschburg.*

Cette année, on a fait de nouvelles recherches et on a élaboré les résultats de récentes expériences, principalement de celles qui ont été faites sur le calcul et sur la mémoire, par M. Ranschburg.

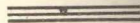
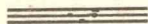
L'exposé sur les expériences de la mémoire de l'enfant a été fait par M. le Docteur Joseph Vértes, assistant du laboratoire. La suite de cette enquête porta sur la mémoire des enfants à l'âge de 12 à 18 ans. M. Vértes a mis en pratique la méthode de M. Ranschburg en examinant la mémoire de plusieurs élèves des cours moyens et des cours supérieurs.

Mlle Dr. Emma Ritoók a examiné les sentiments d'esthétique des enfants anormaux. Elle a observé leur goût pour les couleurs et a conclu au résultat suivant : Les enfants anormaux ne sont pas inaptes aux sensations pour le beau ; ils jugent leurs impressions conformément aux lois de la psychologie.

III. L'Assemblée Générale de la Société.

Notre bulletin rend compte en détail de l'Assemblée Générale du 19. avril 1909. Le président, M. le Comte Alexandre Teleki, en une allocution très vive et spirituelle y remerciait chaleureusement les membres de la Société, aidant avec ardeur la Société naissante. M. Ladislas Nagy, Vice-Président-gérant, rapporte les résultats de la Commission des recherches statistiques. Les enquêtes étaient dirigées sur l'intérêt porté par l'enfant à ce qui l'entoure. Le trésorier, Dr. Joseph Perényi fit son rapport financier de l'exercice 1908—1909. Après cette allocution on procéda à l'élection des membres du bureau. Mr. le Comte Edelsheim-Gyulay fut élu Vice-Président à l'unanimité.

Le bulletin se termine par de petites poésies enfantines, faites par les élèves de la deuxième classe du collège de Torda, publiées par Dr. Gabriel Kemény.

AZ ÉN UJSÁGOM

Képes gyermek hetilap
Szerkeszti Pósa Lajos.

Amint a gyermek megkezdí a betűvetést, megismeri az ábécét, már olvasni akarja azokat a meséket, amelyeket eddig elmondani hallott öreg apótól, nagyanyótól. Az *Én Ujságom* hetenként egész bokrétára valót hoz ilyfajta mesékből. Csupa jókedv, móka, ötlet ez a lap. Elbeszélésektől, tarka meséktől kezdve egész a képzeletigényekig mind olyat hoz, ami a gyermek lelkéhez szól. — Előfizetési ára negyedévenként 2 korona 50 fillér. Aki e lapra előfizet, *Az Én Ujságom* naptárát ingyen kapja. Mutatványszámot kérésre ingyen küld a lap kiadóhivatala Budapest, Andrásy-út 10.

KERTÉSZ TÓDOR

BUDAPESTEN

KRISTÓF-TÉR

GYERMEKJÁTÉK ÉS
SPORTÁRU-RAKTÁR

Legnagyobb választék minden-
nemű szabadbani és szobajáté-
kokban és sportcikkekben. Játék
különlegességek.

Égészséges, testedző és szabadbani sportjátékok

Oktató, szórakoztató, foglalkoz-
tató játékok.

Frőbel- és Szlőjdmunkák

Türelemjátékok. Tanulságos, ok-
tató, földrajzi és utazó, mulattató
és tréfás lársusjátékok. *Gondo-
latfejlesztő, érdekes táblajátékok.*
Nyári játékok: homokformáló,
labdázó, karikadobó, céldobó,
céllovó, repülő, óraműves, pör-
gettyű stb. stb. játék-ujdonságok,
sportkocsik, szekerek, vitorlás és
óraműves hajók, puskák, sport-
sárkányok, kerti szerszámok,
öntözők, lovasdíjátékok stb. *Sportjáték ujdonságok:* Diaboló,
Allah, Sangfang, labdadobójáté-
kok, Gummet, Angello. *Sport-
cikkek:* Lawn-tennis, football,
croquet, criquet, hockey, golf,
pol, athlétikai sportcikkek, hor-
gászószerkek, tornaeszközök, téli
sportcikkek, szánkók, ródlik,
turistasport - felszerelések stb.
stb. legnagyobb választékban

Kertész Tódornál,
Budapest, Kristóf-tér.

Nagy képes árjegyzéket kívánatra
ingyen és bérmentve küldök.